

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

M.H.T. Biewenga, Emmeloord

Esau en Jakob (2)

„De oudste zal de jongste dienstbaar wezen” (Genesis 25:23).
„Toch heb Ik Jakob liefgehad, maar Esau heb Ik gehaat” (Maleachi 1:3).

De vorige keer hebben we nagegaan, hoe Paulus in Romeinen 9 bij Esau en Jakob terechtkomt. Vandaag bladeren we van Rom. 9 terug naar het Oude Testament, naar de beide teksten die hierboven staan, en we vragen ons af, welke betekenis die Schriftwoorden hebben, in Genesis en in Maleachi.

Genesis 25

Twee opmerkingen over dat woord van de HERE tot Rebekka:

1. Eigenlijk gaat het in deze profetie niet om *personen*, maar om *volken*. Het is een profetie die naar de toekomst kijkt, en waarin de HERE voorzegt, hoe het zal gaan met de twee volken, waarvan Rebekka nu de stamvaders in zich draagt:

„Twee volken zijn in uw schoot, en twee naties zlen zich scheiden uit uw lichaam; de ene natie zal sterker zijn dan de andere, en de oudste zal de jongste dienstbaar zijn”. Het gaat hier veel meer over Edom en Israël, dan over Esau en Jakob.

2. Het tweede sluit daar direkt bij aan; als het namelijk niet om personen, maar om volken gaat, dan kan het in Gen. 25 ook niet gaan over de uitverkiezing 'in onze zin van het woord'; niet over de *uitverkiezing ten leven*, niet over *verkiezing en verwerping*. Dat is allemaal niet in beeld in Gen. 25. Waar gaat het dan wél om? Om de plaats van Israël en Edom in Gods heilsgeschiedenis. God is op weg naar Zijn grote doel met mens en wereld. Waar loopt die weg langs? Langs de oudste, de eerstgeborene? Nee, zegt de Here; Ik kies wat je niet had verwacht: de jongste, de zwakkere, de niet-in-tel-zijnde. Langs Jakob, langs Israël loopt de lijn naar Mijn toekomst. Betekent dat, dat Esau nu 'verworpen' is? Dat God niets meer met hem te maken wil hebben? Nee, dat staat hier niet. Maar de weg van Gods heil, de weg naar Zijn toekomst: die loopt via Jakob.

En dan staat Esau voor de keus:

onderwerpt hij zich aan deze verrassende keus van de Here? Is Esau bereid om te leven van genade alleen, en niet van zijn biologische rechten als eerstgeborene? Als hij dát doet, dan is er leven, dan is er heil, ook voor Esau. Maar dan moet Esau wel buigen voor Gods genadekeus, hij moet zijn toekomst vast willen maken aan de verkiezing van Jakob.

In Genesis 25 blijft het nog open. Het kan nog beide kanten op. God heeft Jakob gekozen; maar Hij heeft in Gen. 25 Esau nog niet voor eeuwig verworpen. Dat blijft nog open.

En dan natuurlijk de vraag: Hoe is het verder gegaan? Wat heeft Esau/Edom in het verdere verloop van de geschiedenis gedaan met Gods verkiezing van Jakob/Israël? Daar is maar één antwoord op: Esau heeft de knieën niet willen buigen voor Gods genadekeus. Door heel het Oude Testament heen komen we de haat tegen van Edom tegen Israël.

Het duidelijkst vinden we dat in de profetie van Obadja. Edom stond met leedvermaak toe te kijken toen Nebukadnezar Jeruzalem innam en de mensen wegvoerde in ballingschap. Daar hadden ze nou echt plezier in!

En dan toornt de HERE tegen de Edomieten: „Wegens de geweld-daad aan uw broeder(!) Jakob zal schande u bedekken, en gij zult voor altoos worden uitgeroeid” (Obadja vers 10).

Dat is een ander geluid dan in Gen. 25. Hier zijn we een eind verder in Gods geschiedenis. Wat in Gen. 25 nog open lag is nu tot een beslissing gekomen: Edom heeft gekozen tegen Israël, en daarmee tegen de Here.

Maleachi 1

Met Maleachi komen we aan het eind van het Oude Testament. Nu wordt de balans opgemaakt. En dan klinkt dat harde woord van de Here: „Jakob heb Ik liefgehad, maar Esau heb Ik gehaat”. Het belangrijkste wat hiervan gezegd moet worden is: Dit woord van de Here staat aan het eind van een heel lange geschiedenis. Het is ondenkbaar dat dit al in

Gen. 25 had gestaan: „Jakob heb Ik liefgehad, maar Esau heb Ik gehaat”. Dit zegt de Here pas, nadat Esau/Edom in een lange geschiedenis getoond heeft zich niet te willen onderwerpen aan Gods verkiezing van Jakob/Israël. Deze haat van de Here is geen duister noodlot, geen volslagen willekeur waar Esau zonder faire kans aan is overgeleverd. Zo is de Here niet. „Esau heb Ik gehaat”. zegt de Here. Maar Hij zegt dat pas nádat Esau/Edom eeuwenlang heeft geleefd in opstand tegen de Here.

Jakob heb Ik liefgehad – en Esau heb Ik gehaat.

Er is een diep verschil tussen de beide heften van die zin. Gods liefde voor Jakob is on-gemotiveerd. Voor Gods liefde is geen reden. Maar Gods haat tegen Esau is wél

33e jaargang - nr. 13.
23 juni 1989

In dit nummer

- 221 M.H.T. Biewenga
Esau en Jakob (2)
- 222 Jeanette Westerkamp
Post uit Rwanda
- 223 A. van der Dussen
Fundamentalisme (4)
- 226 Dick Keyes
Cynisme (III-slot)
- 228 D.W.L. Milo
Een geschorste
ouderling
- 230 D. Holwerda
'Leringen van mensen'
- 233 Margreet Maljers-Kroes
Tussen kerk en keuken
- 234 L. van Klinken †
Als alles politiek is... (3)

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
D.W.L. Milo
Ds. K. Muller
Ds. E.R. Postma
J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Uit breder kring

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
A.J. van Veelen-Vis
Postbus 258,
3740 AG Baarn.
Tel. 02154-23546.
Gironummer 404945 t.n.v. Geref.
Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs

f 55,- per jaar of f 30,- per half jaar.
Voor studenten f 44,- per jaar.
Buitenland f 79,- per jaar of f 99,- per luchtpost. Bij vooruitbetaling te voldoen.

Advertenties

Tarief: 50 ct. per mm. Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk maandagmorgen, in de week van verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-13080. Fax 92619.

Druk

"Steenbergen", Zeist.

gemotiveerd. Voor Gods haat is altijd een reden: menselijke schuld, menselijke opstand. Liefde: zonder reden; haat: mét reden!

Romeinen 9

In Rom. 9 citeert Paulus deze beide Schriftwoorden. Maar hij doet er iets opvallends mee: hij laat namelijk *die hele lange lijn door de geschiedenis heen wegvallen*.

In het Oude Testament zijn Gen. 25 en Mal. 1 van elkaar gescheiden door een lange geschiedenis waarin heel veel gebeurt – in Rom. 9 schuift Paulus deze twee woorden in elkaar; hij zet ze pal naast elkaar neer: *De oudste zal de jongste dienstbaar zijn – Jakob heb ik liefgehad, maar Esau heb ik gehaat*. Paulus kan dat doen, omdat hij met een heel speciaal doel deze twee namen naar voren haalt. Het gaat hem helemaal niet om die lange lijn door heel de geschiedenis heen; het gaat hem in Rom 9 alleen om *het*

volstrekte genadekarakter van Gods verkiezing. En om dat te laten zien heeft hij de geschiedenis niet nodig; hij kan zonder bezwaar het begin en het eindpunt van de lijn samen laten vallen.

Ongelukken gebeuren er pas als het Oude Testament dicht blijft bij het lezen van Rom 9. Wie vergeet dat er een lange geschiedenis is geweest tussen Gen. 25 en Mal. 1; wie met alleen rom. 9 aan de haal gaat en de rest van de bijbel dicht laat, die komt in de grootste problemen terecht. Dan gaat God onvermijdelijk lijken op een tiran die naar willekeur handelt, en die mensen zomaar afschrijft voor Zijn Koninkrijk. En zo is Hij niet. Zo leren we Hem niet kennen uit het geheel van Zijn openbaring. Integendeel: Hij is de God, die Zijn genade wegschenkt, voor niks, aan ons, aan mensen die dat niet verdiend hebben. Wij leven, dag in dag uit, van Zijn liefde en genade.

Jeanette Westerkamp

Post uit Rwanda

Bananesap

Vandaag heeft Yohanni bananesap voor ons gemaakt. Yohanni is de man die voor ons werkt. Hij houdt het gras om ons huis kort met een lang mes (een grasmachine hebben we hier niet), hij wast onze kleren (een wasmachine hebben we ook niet) en hij werkt in de tuin. Hij zorgt voor de bloemen en voor de groente, hij helpt me als er mensen komen die alleen Kinyarwanda spreken en ik ze niet begrip en soms speelt hij met Gersom. Vorige week zei Yohanni dat er een tros bananen rijp was. Hij kapte hem van de boom en haalde meteen de hele boom om, want een bananeboom geeft maar een keer een tros bananen. Dat is niet zo erg want er groeien al weer kleine boompjes naast. Jullie denken natuurlijk dat aan alle bananebomen van die bananen groeien die je in Nederland kunt kopen, maar dat is niet waar. Er zijn een heleboel verschillende bananen, net zoals er in Nederland verschillende soorten appels zijn. En lang niet alle bananen zijn om zo te eten. Er zijn bananen die altijd groen blijven. Die moet je koken en dan wordt het een soort puree die je eet i.p.v. aardappels. Hier zijn de meeste bananen om drinken van te maken. Het zijn dikke sappige bananen en de meeste mensen maken er bier van. Dat drinken ze uit potten met een hele-

boel rietjes erin, rietjes van holle stokjes, met een paar mensen tegelijk. Op een feest komt er telkens weer iemand anders aan een rietje zuigen. Bier maken is een heel werk. Bovendien hoort Yohanni bij een kerk waar de mensen geen bier drinken, dan worden ze ook nooit dronken. Yohanni zei: „Zal ik van jullie bierbananen sap maken?“ „Ja!“ zeiden wij, dat wilden we wel eens proeven. Yohanni kapte de grote bladeren van de boom en deed de bananen met de bladeren eromheen in een doos. Zo bleven ze drie dagen zitten. Toen we vandaag de bananen eruit haalden, waren ze warm! De schillen moesten eraf, toen werden ze geperst. Yohanni had gras meegenomen van zijn huis, heel stevig lang gras en dat deed hij om de geschildte bananen heen, toen begon hij ze uit te drukken in een grote bak. Hij kneedde en perste en er kwam al meer schuimend sap uit de bananen. Het leek wel een sopje afwaswater! Toen er alleen nog maar velletjes tussen het gras zaten was het klaar. We deden er water bij, water uit de waterfilter, want uit de kraan drinken we niet, daar kan wel eens viezigheid in zitten. Er ging vier liter water bij zo'n hele tros uitgeperste bananen en nu hebben we heerlijk zoet bananesap.

A. van der Dussen, Eindhoven

Fundamentalisme (4)

5. Reserves (vervolg)

C. Harmonisaties

Ook bij de manier waarop het fundamentalisme uiteenlopende berichten in de bijbel over een en dezelfde gebeurtenis harmoniseert, zijn vraagtekens te plaatsen. Vanuit de 'exacte' leeswijze is het inderdaad noodzakelijk, de verschillende weergaven van bv de gebeurtenissen op de dag van Christus' opstanding met elkaar in overeenstemming te brengen. Als Markus schrijft dat Maria van Magdala samen met Maria de moeder van Jakobus op weg ging toen de zon opging, dan is dat volgens het fundamentalisme *echt gebeurd*. Maar als Johannes schrijft dat Maria van Magdala in haar eentje op weg ging toen het nog donker was, moet dat even zeer *echt gebeurd* zijn. Hoe kan dat allebei tegelijk waar zijn? Alleen wanneer de berichten elkaar aanvullen en in elkaar geschoven kunnen worden.

De opstanding

Nu lijkt het mij niet goed, om hier verachtelijk over te doen. Sterker nog: de historische feitelijkheid van de opstanding van Christus vraagt erom, dat wij de verslagen van de evangelisten op elkaar betrekken. Want naarmate meer benadrukt wordt, dat de evangelisten onafhankelijk van elkaar elk hun eigen verhaal schrijven over de opstanding, des te minder zekerheid bestaat er over het historisch gehalte van die verhalen. Daarbij gaat het bepaald niet alleen over zulke kleine details als het tijdstip waarop Maria van huis ging. Zo is Johannes de enige evangelist, die vertelt dat ook Petrus en hijzelf naar het graf van de Here Jezus zijn toegegaan, nadat zij het wonderlijke verhaal hadden gehoord dat het leeg zou zijn. Weliswaar bericht ook Lukas 24:12 over een bezoek van Petrus aan het graf, maar daar is van Johannes geen sprake. Bovendien is het niet zeker dat dit vers tot de oorspronkelijke tekst van het evangelie behoort heeft; vandaar dat het in de vertaling van het NGB binnen vierkante haken geplaatst is. Wanneer je nu het verhaal van de tocht van Johannes en Petrus beschouwt als een exclusieve bijzonderheid van het vierde evangelie en er daarom principeel van afziet, het een plaats te geven binnen het raam van de berichten van de andere evangeliën, wordt het onduidelijk of hier nog sprake is van geschiedenis of niet. En inderdaad zijn er nieuwtestamentici die ervan uitgaan, dat het be-

zoek van Petrus en Johannes aan het graf in scene is gezet door de evangelist.

Dat nu lijkt mij een veel te onvoorzichtige benadering. Naar ik meen is het enkele feit dat dit voorval alleen door Johannes verteld wordt, niet voldoende reden om de historiciteit aan het verhaal te ontfemen. Menige bijbelgeleerde houdt om verschillende redenen rekening met de mogelijkheid, dat Johannes 20 wel degelijk een historische aanvulling geeft op bv Markus 16. Maar daarmee is het goed recht van harmonisatie-pogingen gegeven! Alleen: op zijn beurt kan het fundamentalisme daarbij ook zo onvoorzichtig te werk gaan. Het praat de verschillen tussen de verslagen wel érg gemakkelijk weg. Het feit, dat de evangelisten zó hun eigen gang gaan bij de berichtgeving, is toch op z'n minst verbazingwekkend. Want waarom gaan Mattheüs en Markus er geheel aan voorbij, dat ook Petrus en Johannes het lege graf in ogenschouw hebben genomen? En waarom is in Lukas 24:8 alleen sprake van Petrus? En waarom noemt Johannes alleen Maria van Magdala, terwijl er volgens Mattheüs twee vrouwen naar het graf gingen en volgens Markus zelfs drie? Het lijkt er al met al niet zo erg op, dat het de evangelisten om een nauwkeurige verslaggeving te doen is geweest; daarvoor springen zij met de details te slordig om! Zo wordt bevestigd, wat ik in het vorige artikel schreef: de bijbelschrijvers beogen geen exacte weergave van de gebeurtenissen; terwille van de boodschap die van de feiten uitgaat, nemen zij niet zelden de vrijheid om die feiten op geheel eigen wijze te rangschikken.

Calvijn

Maar neem ik nu niet met de ene hand terug wat ik met de andere geef? Wat blijft er over van de erkenning van het goed recht van harmonisatie, als tegelijk wordt toegegeven dat je de verslaggeving van de bijbelschrijvers niet voor strikt nauwkeurig hoeft te houden? Inderdaad zit er een spanning tussen die beide. Maar naar mijn mening doen wij de bijbel alleen recht als wij die spanning laten bestaan. Een mooi voorbeeld van zo'n omgang met het evangelie vind ik bij Calvijn. Bij zijn bespreking van de verschillende berichten over de gebeurtenissen op de dag van Christus' opstanding, gaat hij een heel eind in het glad strijken van plooiën en het verklaren van tegenstrijdigheden. Maar als het erom gaat, dat

volgens het ene evangelie Christus aan Maria verscheen vóór zij de ontdekking van het lege graf aan de apostelen gemeld had en volgens het andere daarna – vergelijk Mattheüs 28:9 met Johannes 20:2, 11-18 – dan houdt hij ineens op met het in elkaar passen en verklaart: „Hier is de volgorde van de gebeurtenissen omgekeerd. Dat hoeft ons niet te bevreemden. Bij de Hebreeën is het heel gebruikelijk, een gebeurtenis vroeger mee te delen dan overeenkomt met de chronologische volgorde.” Hier kent Calvijn dus duidelijk aan de bijbelschrijvers een zekere *vrijheid* toe in hun omgaan met de historische feiten. Daarmee geeft hij aan dat er grenzen zijn aan de noodzaak om bijbelse berichten met elkaar kloppend te krijgen.

D. Onjuistheden in de bijbel?

Maar betekent dat niet dat wij moeten konkluderen, dat er tegenstrijdigheden in de bijbel voorkomen en dat sommige bijbelschrijvers dingen beweren die strikt genomen niet juist zijn? Inderdaad; die konklusie is onontkoombaar. Vandaar ook dat het fundamentalisme met hand en tand het harmoniseren van bijbelverhalen verdedigt: als je dat niet doet, is het met de 'foutloosheid' van de Schriften gedaan! Maar is dat zo erg? In 'Opbouw' van 4 september 1987 heb ik er al op gewezen, dat diezelfde Calvijn zonder blikken of blozen kan spreken over vergissingen van bijbelschrijvers die gekorrigeerd moeten worden. En wat te denken van zijn lakonieke opmerking, „dat Petrus op zeer verwarde wijze veel zaken bij elkaar zet”? In zijn commentaar op Romeinen 3:4 zegt hij, dat de apostelen „dikwijls tamelijk vrij” zijn in het aanhalen van de Schriften; hij voegt er aan toe: „Zij hebben niet zo grote verering voor de woorden gehad.” Dat alles wijst erop, dat Calvijn oog heeft gehad voor de *verwerking* van Gods openbaring door de bijbelschrijvers. De fundamentalisten vinden dat een griezelig standpunt; zij vrezen immers, dat de glans van Gods openbaring wordt verduisterd wanneer men zou erkennen, dat de bijbelschrijvers hun eigen stempel hebben gedrukt op het Woord van God. Die vrees heeft iets sympathieks en begrijpelijks. Want hoe vaak heeft men niet de betrouwbaarheid aan bijbelwoorden ontfemd, door te schermen met de menselijke gebrekbaarheid die eraan zou kleven? Hoe gemakkelijk laten sommigen het gezag van de bijbel vallen, door

bepaalde teksten af te doen als 'menselijke interpretaties' en de bijbelschrijvers beperktheid van inzicht toe te schrijven. Het fundamentalisme vecht niet tegen windmolens: de 'menselijkheid' van de Schrift funktioneert inderdaad niet zelden als een argument om haar minder serieus te nemen.

Het gezag en de betrouwbaarheid van de bijbel

Maar is dat noodzakelijk? Lijdt het gezag van de apostelen er automatisch onder, als men erkent dat zij nogal vrij zijn omgesprongen met de letterlijke tekst van het Oude Testament? Is de berichtgeving van de bijbelschrijvers per definitie minder betrouwbaar, wanneer zij niet altijd exact juist is doordat zij hier en daar aanpassingen heeft ondergaan terwille van de verkondiging van Gods heilshandelen? Ik zou bijna zeggen: integendeel! Want juist in zijn centrale functie, het getuigenis van Jezus Christus, kan de bijbel niet volstaan met de exacte registratie van bepaalde feiten. Die feiten geven namelijk hun boodschap niet zomaar prijs; zij moeten *uitgelegd* worden! Zo is Paulus' prediking niet het verslag van een door ieder waarneembare feitelijkheid, maar de onthulling van een geheimenis, van de verborgen wijsheid Gods (I Cor. 2:7,8). Alleen dankzij de specifieke rangschikking ofwel *uit-leg* van de feiten, verkondigen de verschillende evangeliën ons de werkelijkheid van Christus' opstanding. Hoe exacter zij verslag zouden doen, des te schraler en nietszeggender zou hun getuigenis zijn!

Dáárom kon Calvijn zo doorgemoeidereerd over 'vergissingen' in de Heilige Schrift spreken en hoeven wij het fundamentalisme niet te volgen in zijn angst om aan te nemen, dat er tegenstrijdigheden en 'onjuistheden' in de bijbel staan. Noch de kracht, noch de zwakte van de bijbel ligt in zijn al dan niet exacte registratie van gebeurtenissen. Want met de kennis van de preciese feiten is nog niet de toegang ontsloten tot het heil dat erin verborgen ligt. De grote heilsfeiten gaan pas als zodanig tot ons spreken, wanneer de bijbelschrijvers er op hun wijze over vertellen. Van die verkondiging geloven wij, dat zij volkomen gezaghebbend en betrouwbaar is en met het oog dáárop erkent de kerk dat de bijbelse leer „zeer volmaakt en in alle opzichten volledig is" (NGB art. 7). Niet in zijn chronologie of archeologie, maar in zijn theologie, zijn spreken over God dus, is de bijbel de 'onfeilbare regel' voor ons geloof (NGB art. 7). Die belijdenis moeten wij inderdaad tegen alle Schriftkritiek in handhaven, zeker in een tijd als de onze, waarin Jan en alleman vrijmoedig meent zijn visie op Jezus naast en in plaats van die van de bijbelschrijvers te mogen plaatsen. Het is

dunkt mij van levensbelang, om tegenover die willekeur de bijbelboeken te blijven „aanvaarden als heilig en kanoniek om ons geloof daarnaar te richten" (NGB art. 5).

E. Theologie

Zoveel belangstelling als het fundamentalisme heeft voor de chronologische en archeologische betrouwbaarheid van de bijbel, zo weinig werk maakt het van bijbelse theologie. In theologisch opzicht volstaat het eigenlijk met het opsommen van een aantal belangrijke leerstukken, zonder veel aandacht te schenken aan de doordenking daarvan. In fundamentalistische geloofsbelijdenissen worden bv uit de klassieke leer van de kerk thema's overgenomen als de drieëenheid van God, de twee naturen van Christus, zijn maagdelijke geboorte en zijn wederkomst. Maar erg veel nagedacht wordt er over deze formuleringen niet; zij fungeren eigenlijk alleen maar als dogma's waar een gelovige het mee eens moet zijn. Daardoor staat het fundamentalisme in wezen vrij weerloos tegenover de vrijzinnigheid, die zich juist op het gebied van de theologische doordenking van het evangelie zo sterk maakt. Ik geef een voorbeeld.

In de **Beginselverklaring** van het *Instituut voor Evangelisatie* wordt het volgende over de drieëenheid van God beleden:

Er is éénware God, die eeuwig bestaat in drie personen – Vader, Zoon en Heilige Geest – die elk in gelijke mate al de eigenschappen van de Godheid bezitten en de kenmerken van een persoonlijkheid hebben.

Dat begrip 'persoonlijkheid' lijkt heel verhelderend te zijn, maar doet intussen geen recht aan het oorspronkelijke dogma. Want toen de oude kerk beleed, dat God één wezen in drie personen is, bedoelde zij zeker niet te zeggen dat er drie 'persoonlijkheden' in God zijn. Dat zou namelijk veel te dicht bij de voorstelling van drie goden gekomen zijn. Het filosofische begrip 'persoon' had geen andere bedoeling dan aan te duiden dat er drie zelfstandigheden in God zijn, wiens eenheid echter voorop staat.

Is dit theologische muggezifterij? Zeg dat niet te snel. Niet alleen is het bij evangelisatie onder moslims van belang, om de leer van de drieëenheid vooral niet te laten lijken op de voor hen (terecht!) monsterachtige leer van een driegodendom, maar ook zal het de vrijzinnige theologie niet moeilijk vallen de gebrekkigheid van deze drieëenheidsleer aan te tonen. In de konfrontatie met een gesekulariseerd christendom kun je je dergelijke theologische slordigheden echt niet permitteren.

Omgekeerd zijn het juist niet-

fundamentalisten geweest, die door hun gedegen theologische werkwijze de vrijzinnigheid krachtig van reëliek hebben gediend. Ik herinner aan het in het voor-vorige nummer aangehaalde artikel van prof. Bakker. Nergens in het fundamentalisme ben ik zo'n sterk betoog tegen het 'wel waar, maar niet echt gebeurd'-verhaal tegengekomen als bij hem! Ik wijs ook op prof. dr. A.A. van Ruler, die laat zien dat je geen fundamentalist hoeft te zijn om toch te kunnen geloven in de maagdelijke geboorte van de Here Jezus. In dit verband zou ik ook 'onze' drs. H. de Jong met ere willen noemen, die juist in zijn niet-fundamentalistische omgang met de Schrift het moderne theologische denken steeds weer zo diepborend analyseert en overtuigend ontmaskert.

Kortom: in theologisch opzicht maakt het fundamentalisme het zich mijns inziens te gemakkelijk en heeft het iets ondieps. Juist omdat het met zoveel recht protest aantekent tegen een kerkelijke en theologische beweging waarin het bijbelse geloof wezenlijk wordt aangetast, is dat te betreuren. Voor een werkelijke konfrontatie met de tijdgeest komt meer kijken dan het afschieten van dogmatische losse flodders.

6. Fundamentalisme en orthodoxie

Aan het begin van deze reeks artikelen wees ik op de verwarring die rond het begrip 'fundamentalisme' heerst. Men kan Khomeini, maar ook de Hervormers 'fundamentalisten' noemen. Soms slaat het woord op een krampachtige manier van omgaan met de bijbel, dan weer op een christendom dat belijdt dat de Here Jezus uit een maagd geboren is. Mij komt het voor, dat het een oneigenlijk gebruik is van het woord 'fundamentalist' om het toe te passen op alles en iedereen die zich verzet tegen het moderne denken. Het is noodzakelijk om te onderscheiden tussen fundamentalisme en orthodoxie. Prof. Van Ruler was een orthodox theoloog, die met overtuiging het leerstuk van de maagdelijke geboorte verdedigde, maar hij was per se geen fundamentalist. Luther en Calvijn hadden een grenzeloos respect voor de Heilige Schrift, maar waren in hun Schriftbeschouwing niet fundamentalistisch. Omgekeerd kunnen fundamentalistische christenen er zulke wonderlijke ideeën op nahouden, dat zij zich behoorlijk ver verwijderden van de klassieke orthodoxie. Vandaar, dat ik er de afgelopen weken voor heb kunnen pleiten, om als christenen uit de reformatorische traditie niet te klakkeloos fundamentalistische posities in te nemen. Toch moet men de verschillen ook weer niet overdrijven. Mensen met een fundamentalistische Schriftopvatting kunnen zulke vurige volgelin-

gen van de Here Jezus zijn, dat het niet moeilijk is hen met veel blijdschap als broeders en zusters in de Heer te herkennen. Veel minder moeilijk in elk geval, dan die vrijzinnige christenen die het geloof zo akelig op maat snijden van de secularisatie. Het zou me gezien die verwantschap dan ook niet verbazen, als men vanuit de vrijzinnige hoek 'Opbouw' zou afdoen als en 'fundamentalistisch blaadje'. Ik stel voor om dan als volgt te reageren: daar klopt niks van, maar we zullen die naam fier dragen!

Aanbevolen literatuur:

James Barr, *Fundamentalism*, Londen 1977.

J.T. Bakker, *Het gezag van de Schrift*, in: *De bijbel in het geding*, Nijkerk 1968.

J. Veenhof, *Het fundamentalisme en de gereformeerden*, in: *Gereformeerd Weekblad*, jaargang 37 no. 3. *Rondom het Woord*, 24e jaargang no. 2 (themanummer over o.a. het fundamentalisme).

Credo, 7e jaargang no. 9 (themanummer over het fundamentalisme).

J. Kranenburg, Rolde

„Broeders en zusters”

U kent natuurlijk de gestyleerde figuurtjes waarmee op de deuren van toiletten wordt aangeduid voor welk geslacht zij toegankelijk zijn. Naar de huidige mode gerekend raken ze wat uit de tijd. Het staat namelijk niet langer vast dat een figuur in pantalon een mannelijk wezen is en in onze multiraciale samenleving wordt ook een jurk of rok min of meer tweeslachtig. Ik voorziet dus problemen. In de binnenhuisarchitectuur is men daar al langer mee bezig. Ontwerpers sloven zich blijkbaar uit om betere figuurtjes te bedenken, maar het blijft tobben.

De moeilijkheid is dat ze bij eerste

aanblik duidelijkheid moeten verschaffen inzake de vraag voor welk geslacht de toegang open staat, omdat wij doorgaans een dergelijke ruimte betreden in een toestand waarin de tijd voor zorgvuldige bestudering ontbreekt.

In Friesland bezocht ik het onderaardse van een openbaar gebouw waar de poppetjes eenvoudig vervangen waren door de aanduiding 'mannen' en 'vrouwen', maar dan in het fries. Ik trof er een jongetje aan dat met gekruiste beentjes angstig omhoog stond te kijken naar de vreemde woorden. Gelukkig voor hem ontwaakte terstond de herder in mij en kon ik hem de goede deur wijzen. Achteraf vraag ik mij wel af, of het wel een jongetje was en ook van mijn vertaling van het fries ben ik niet geheel zeker, maar misschien heffen hier twee vergissingen elkaar op.

De aanloop is wat lang, maar nu kom ik tot mijn onderwerp. Uit een opmerking in een artikel van dr. Okke Jager maak ik op dat er ergens een kerk is waar men de moeilijkheid radicaal heeft opgelost. De deuren van de toiletten zijn er voorzien van de aanduidingen 'broeders' en 'zusters'. In meer dan één opzicht vind ik dit een fraaie oplossing. Die beide deuren bewaren iets dat mij dierbaar is. Ik meen namelijk te merken dat er ook onder ons een zekere gêne ontstaat voor de uitdrukking 'broeders en zusters'. Zo kerkte ik onlangs ergens waar een ouderling de gemeente begroette met de woorden „Goedemorgen allemaal”. Het klonk wel hartelijk maar niet beleefd.

Bij een andere gelegenheid sprak een ouderling de gemeente aan met „Dames en heren”. Dat klonk wel beleefd, maar niet hartelijk. Geluk-

kig zette in beide gevallen de dominee de zaak recht door terstond na het aanhechten van de halsband te groeten met de woorden „Goede morgen, broeders en zusters”. Dat klonk niet slechts hartelijk en beleefd, maar het had ook dat wat je nergens vindt dan in de kerk. Ik zou het betreuren als wij de aanspraak 'broeders en zusters' kwijt zouden raken. Er zit precies dat unieke in dat je nergens anders aantreft. Het reikt ver boven onze liefde uit, ook ver boven onze sympathie en antipathie, en boven het elkaar aardig vinden. Het wijst naar een Ander, die ons heel dicht bij elkaar brengt of wij dat nu op prijs stellen of niet. Daar vraagt Hij niet naar. Laten we daarom in de kerk een beetje zuinig zijn op zo'n aanspraak. Nu de liefde overal verkilt – je hoort de kou in die woorden! – hebben we de warmte van die woorden hard nodig.

Tot op de toiletdeuren aan toe? Nou nee, toch maar niet. Daarop maar gewoon een poppetje. Of twee poppetjes. Want ik heb de indruk dat we veel kerkgebouwen hebben die maar één toilet rijk zijn.

Dick Keyes

Cynisme (3-slot)

4. De alternatieven voor cynisme

De cynische levensbeschouwing ontkent de goede dingen in het leven en zegt dat ze alleen maar iets aan de buitenkant zijn, iets voorbijgaands. De cynicus meent dat hij de tijd aan zijn kant heeft: „Wacht maar eens af of ik geen gelijk krijg. Al heb je ook nóg zulke grootse verwachtingen, al is het heden ook nóg zo opwindend, mettertijd zal je hoop vervliegen, en blijf je zitten met één brok ontgoocheling! Als de waarheid écht aan het licht komt, als er weer een 'lelijke aap uit de mouw komt', dan zit je met de brokken. Dan voel je de pijn.”

Blijvend!

Wie in de waarheid van de Bijbel gelooft vindt daar allerlei argumenten om tegen deze gedachtengang in te gaan! Omdat het cynisme de tijd als bondgenoot meent te hebben, kies ik – uit de vele mogelijke invalshoeken – er een paar die zeggen dat de tand des tijds die juist onaangetast laat. Ze zullen de tijd trotseren; de tijd zal ze niet doen verdwijnen, maar de betrouwbaarheid ervan juist glorieus bevestigen! De eerste tekst vinden we aan het einde van 1 Corinthiërs 13: „Zo *blijven* dan: geloof, hoop en liefde, deze drie, maar de meeste van deze is de liefde”. (vers 13)

Naar ik geloof, kan men die uitspraak toepassen op alle drie niveaus die we eerder besproken hebben. Pas het toe op het metafysische niveau, waar de cynicus zegt: „Ik kan het wezen der dingen ontwaren en ze deugen niet. Ik zie waar de weg heenleidt en er is daar alleen maar duisternis. God is er niet, en als Hij er wel is, is Hij volstrekt onverschillig, heeft Hij niets met ons van doen.”

De christen moet daarop ingaan met te zeggen: „Ik geef toe, er is veel boosheid en kwaad in de wereld; de wereld zit vaak verdorven in elkaar. Inderdaad, er lijkt zoveel zinloos lijden te zijn.” Dat kunnen we immers niet ontkennen! Maar de christen moet eraan toevoegen: „Maar wij zijn niet alwetend. We weten niet genoeg om een goede God uit zijn wereld te bannen. God leeft en Hij heeft in deze wereld nog steeds macht. Geloven houdt in dat je je vrouwen stelt in deze God en in zijn goedheid.”

Dan lees ik in Hebreëen 11 vers 6: „Maar zonder geloof is het onmogelijk (Hem) welgevallig te zijn. Want wie tot God komt, moet geloven, dat Hij bestaat en een beloner is voor

wie Hem ernstig zoeken.”

Hij is eerlijk en goed. De Bijbel zegt niet dat we moeten verwachten dat de wereld er eerlijk en goed uitziet! Die fout werd gemaakt door de vrienden van Job, die onophoudelijk de lijdende Job onder vuur namen. Ze meenden dat ook in deze wereld er geen losse einden waren, dat uiteindelijk er altijd evenwicht en harmonie moest blijken. Maar Job wist wel beter! De wereld, zoals hij die ervoer, was géén plaats van harmonie, er was geen steeds herkenbare ordening, aan alles zaten rafels en losse einden. Dat is de uitspraak van de Bijbel over het leven aan deze kant van het graf. Maar uiteindelijk blijkt er wel een patroon, onder Gods bestel. Dat weten we door het geloof en daarop stellen wij in dat geloof ook ons vrouwen. Dat is de manier waarop het geloof met het cynisme de strijd aanbindt. Dat is het geloof dat ons in een geheel andere richting doet kijken.

Hoop

Mag ik dan het begrip *hoop* toepassen op het niveau van de samenleving. Een cynicus zal zeggen dat overal waar mensen bij elkaar zijn, de een de ander verslindt. En omdat dat nu eenmaal zo is, is het zinloos te streven naar een wezenlijke verandering in de situatie. Verandering van de samenleving is daarom het streven naar het onmogelijke! De christen zal daarop moeten reageren met te zeggen: „Je hebt gróótgelijk, als je zegt dat de staat van dienst van de mensheid op deze planeet niet erg imponerend is. Met name in onze eeuw hebben we maar weinig aanleiding te geloven dat ethische vooruitgang zich vanzelf in de loop der tijden manifesteert.” „Maar”, zal de christen vervolgen, „weten wij genoeg om de conclusie te wettigen dat de samenleving *dus* niet verbeteren kan? Nee, dat weten we niet! We zijn niet in het bezit van alle kennis.” In verleden en heden zijn bewijzen te vinden dat een wezenlijke verandering wel mogelijk is! Als mensen zich echt aaneensluiten, zich echt aan een taak zetten, dan kunnen een samenleving, en instellingen als bv. het huwelijk herkenbaar van vorm en inhoud veranderen. Christenen moeten 'zout' en 'licht' in de wereld zijn, dat maakt écht wat uit! God is in deze wereld aan het werk; Hij bouwt aan de mensengemeenschap mee. Hij wil dat we de weg van de gerechtigheid bewandelen. Het valt inderdaad meer op, als een

tv-evangelist het met een prostitué aanlegt dan als mensen in deze richting willen gaan; toch is dat laatste van veel groter belang. God werkt in en door mensen, die Zijn heil willen tonen, ook door verandering van de structuren der samenleving na te streven.

Liefde

Mag ik het begrip *liefde* toepassen op het niveau van de enkele mens, en ook op dat punt me tegen cynisme teweerstellen? De cynicus ziet door iemands ogenschijnlijke vriendelijkheid heen; hij ziet waar die ander op uit is, wat hij bij mij te halen vindt. Als die ander hulpvaardig is, wil hij indruk maken. Als hij vragen stelt over een klus die moet worden gedaan, probeert hij er onder vandaan te komen. Steeds gaat de cynicus uit van de slechtst denkbare oogmerken. En de christen valt hem enerzijds bij: „We bedriegen onszelf veelvuldig. Het kwaad is diep in ons wezen doorgedrongen. Toch, moet er worden bij gezegd, we zijn gemaakt naar Gods beeld. Als we christen zijn, woont de Heilige Geest in ons leven, we zijn verlost en onze relatie met God is anders geworden. Nog steeds weerspiegelen we Gods beeld, nog steeds is Gods kracht in ons aan het werk. We kunnen de ander niet genoeg doorgronden om zo'n vernietigende uitspraak over een medemens te doen.” Natuurlijk kan een cynicus in sommige gevallen het bij het rechte eind hebben. Maar als hij zijn mening op iedereen toepast, dan heeft hij géén gelijk! Teveel dat óókwaar is ontgaat hem; teveel dat waardevol is eveneens. Satan zat er in het geval van Job totaal náást! Hij keek niet scherper dan ieder ander, die wat van Job verwachtte. Jobs geloof begaf het niet, toen hij zijn geld kwijtraakte. Ook niet, toen hij zijn kinderen verloor of zijn gezondheid. Zelfs niet toen hij een soort 'Godsverduistering' meemaakte. Zesendertig hoofdstukken lang worstelt en discussieert Job met zijn vrienden terwijl God zwijgt. Maar Jobs geloof blijft intact, het is écht!

De hele tijd heeft God echter gelijk in zijn inschatting van Jobs geloof. In het laatste hoofdstuk spreekt God over „mijn knecht Job”; steeds opnieuw gebruikt Hij die term. In dit alles hamert de Here God erop dat niemand het stadium voorbij is om nog iets te verwachten. Jobs geloof is fier overeind gebleven. In de gigantische kosmische strijd blijkt Job een rechtvaardige, ondanks Satans ontkenning van zijn zuiverheid en

integriteit. Hij suggereert dat hij, de Satan, uiteindelijk de mensheid beheerst, dat zijn macht zelfs zichtbaar wordt in het leven van hen die als voorvechters van Gods zaak gelden. Maar aan het eind komt Job overduidelijk als winnaar uit de bus. De Satan heeft niet alleen onaangenaam, geniepig en beschuldigend gesproken; wat hij zei was *onwaar!* Het was *onwaarheid* en *arrogantie* om zo'n uitspraak over een mens te doen. Denk ook eens aan de soms apert ónjuiste prognoses die zelfs erkende deskundigen doen betreffende het te verwachten gedrag van mensen. Stel daar eens naast de houding die de liefde toont. Dat gaat, bij het beoordelen van mensen, een confrontatie aan met het cynisme. We moeten naast elkaar gaan staan, in plaats van vanaf een hoger gelegen positie op anderen neer te kijken. We moeten met verdriet en rouwklacht het kapotte, de pijn en zonde van ons mensen onder ogen zien; hoe anders is die houding, vergeleken met enige vorm van meerwaardigheidsbesef! Laten we eens lezen wat er staat in 1 Corinthiërs 13 vers 6 en 7: „Ze is niet blij over ongerechtigheid, maar zij is blij met de waarheid. Alles bedekt zij, alles gelooft zij, alles hoopt zij, alles verdraagt zij.” Is een groter tegenstelling met een cynische mensbeschouwing voor te stellen? Net als een cynicus boort ook een mens die waarlijk liefheeft door de oppervlakte heen; maar daaronder ziet de liefde óók dingen die goed zijn of zich tot iets goeds kunnen ontwikkelen. De cynicus ziet alléén het kwade en besluit dat daarmee dan ook alles is gezegd. Liefde ziet echter méér: het goede en waardevolle dat in een mens kan schuilen. Ze gelooft en ze hoopt alles. Denk maar eens aan iemand die om je geeft en zijn vertrouwen in je uitsprekt. Wees ervan overtuigd dat die persoon dat niet blindelings doet, maar je steeds het voordeel van de twijfel gunt. Hoe ontmoedigend is het daarentegen, als je moet samenwerken met iemand die zijn mening over jou al klaar heeft! Die weet wat je gaat zeggen, zodra je je mond opendoet. Zo iemand heeft je in je hoekje opgesloten, hij heeft je dóór, laat zich niet in de luren leggen. Met zo iemand heb je hoogstens een tot wanhoop stemmende en vreselijke relatie! Zo'n contact wordt niet gekenmerkt door liefde. Het gedeelte uit 1 Corinthiërs 13 zet een streep door iedere houding van cynisme en zelfbescherming. De liefde ziet, op creatieve wijze, waar toe mensen – ook p ó s i t i e f – in staat zijn; naïviteit, blind vertrouwen maken er geen deel van uit. Zelfs te midden van bederf ziet ze nog een zekere mate van goedheid, „hoezeer ook aangevochten”. Dat is een uitspraak van de schrijver J.R.R. Tolkien: „Degene die liefheeft merkt in anderen aangevocht-

ten goedheid op.” De liefde durft het risico aan om hóóp te koesteren! De liefde is bereid teleurstellingen onder ogen te zien, om ontgoocheling te verdragen. De keerzijde van 'geloof' en 'hoop' is de noodzaak te verdragen dat ze kan worden gekwetst. Dat moeten we wel beseffen. Ons geloof en onze hoop kunnen ook bescháámd worden! Maar de liefde is bereid het risico te nemen. Als iemand je diep teleurstelt, reageert iemand die liefheeft niet met: „Akkoord, het is allemaal niet zo gegaan als ik had gehoopt, dus dat is voor eens en altijd.” Veeleer lijkt die houding op iemand die een stapel hete borden of een verhitte ketel van het fornuis of de kachel pakt. Je kunt met je handen een zekere verhitting verdragen, tot een bepaalde temperatuur. Daarna moet je de ketel wel snel neerzetten. Als je een stapel borden oppakt, die veel heter blijken dan je hebt verwacht, laat je ze vermoedelijk vallen. Zo is het ook met onze liefde: Als een bepaalde pijn grens, van wat we in ons liefhebben ervaren, wordt overschreden, laten we vaak degene die ons pijn doet vallen. Gods liefde echter kan binnen onze liefde onze tolerantiegrens enorm verhogen. „Zo blijven dan: geloof, hoop en liefde, deze drie, maar de meeste van deze is de liefde.” (1 Cor. 13 vers 13) Ook nu weer zien we een frontale botsing tussen liefde en een cynische beschouwing. De cynicus zegt: „Allemaal luchtspiegelingen, illusies. Je gaat eronder door, als je ze koestert.” Maar de Bijbel zegt: „Geloof, hoop en liefde zijn blijvend!” In de loop van de tijd blijven ze glorieus overeind, omdat er altijd geloof zal zijn, altijd mensen die hun vrouwen stellen in Gods goedheid. Het *geloof* is blijvend, zelfs door onze eigen dood heen draagt het ons het leven van de toekomstige eeuw binnen. En de *hoop* zal blijven. We hopen in dit leven, maar we zullen eens in Gods aanwezigheid vertoeven; in deze definitieve staat waarin we zullen verkeren, zal er hoop zijn, steeds méér hoop zelfs. Als we in Gods aanwezigheid verkeren, zal ons bestaan niet statisch zijn, geen eindeloze stilstand. Er zal steeds meer zijn om op te hopen. Ook de *liefde* is er zo voor eeuwig. De liefde zal glorieus alle verdachtmakingen van haar echtheid overleven, want ze komt voort uit het wezen van God z é l f. De liefde is een blijvertje! Zo zegt Paulus, in 1 Corinthiërs 13 vers 8: „de liefde vergaat nimmermeer.” Hij kan dat zeggen, omdat liefde ook geen begin heeft, omdat het startte in het vaderhart van God. Liefde is geen menselijke uitvinding of een produkt van menselijke cultuur; liefde heeft geen einde, omdat ze geen begin kent. Liefde is onveranderlijker en onantastbaarder dan ons zonnestelsel... Ter afsluiting, wat we nodig hebben

is de visie en de moed om uit de cocon, die zelfbescherming voor ons spint, te breken. We moeten de verzoeking weerstaan om slechts met spot en argwaan naar elkaar te kijken. We hebben behoefte aan liefde die de ander moed geeft. Dat betekent het werkwoord 'bemoeiden', dat je in een ander moed laat postvatten en laat groeien. We moeten in en bij elkaar de moed versterken. We moeten (h)erkennen dat er in onszelf en in de wereld om ons heen veel kwaad en boosheid is. En we moeten ons geloof uitspreken dat G ó d daar wat aan kan doen! Wat schuilt er een enorm evenwicht in de woorden van de apostel Paulus, in 2 Corinthiërs 4: „In alles zijn we in de druk, doch niet in het nauw; om raad verlegen, doch niet radeloos; vervolgd doch niet verlaten; ter aarde geworpen doch niet verloren. Te allen tijde het sterven van Jezus in het lichaam omdragende...” Paulus schrijft hoe het voelt, als zo een grote mate van lijden, frustratie en pijn op je weg komt. Als je in de wereld te maken krijgt met onrecht, verraad, en ontgoocheling. Wat een wereld van ervaring van tragedie ligt achter deze woorden! En het gaat hier niet om holle retoriek. Toch gaf Paulus de hoop niet op, vanwege de gruwelijkheid van deze wereld. Hij trok zich niet terug in een houding die hem tegen dit alles moest beschermen. Hij werd geen cynicus; integendeel, hij bond de strijd aan met de duisternis in hemzelf en om hem heen, en hij deed dat in de kracht van God. Denk je eens in wat een *overwinning* er schuilt in zijn woorden, die ik tot slot hier citeer: „Daarom, nu wij deze bediening hebben, die ons door barmhartigheid is toevertrouwd, verliezen wij de moed niet...” (2 Corinthiërs 4 vers 1) Dat is een voorbeeld ook voor ons, om in deze eeuw vol cynische mensen de strijd aan te binden tegen dat cynisme. We moeten, als ook wij Gods bediening ontvangen hebben, de moed niet verliezen, maar in Gods kracht verdergaan.

D.W.L. Milo, Nunspeet

Een geschorste ouderling

(en wat daar verder volgt)

Een van de hoogste functies in de Britse regering is die van Lord Chancellor, Edelachtbare Heer Kanselier. Vandaag wordt die positie bekleed door een Schots jurist, Lord Mackay. Zijn opdracht luidt: het Engelse rechtssysteem – dat nogal erg onsamenhangend schijnt te zijn – te reguleren en te coördineren naar het Schotse, dat op het Romeinse recht is geënt.

Stellig een eervolle zaak. De Schotten zijn eeuwenlang beschouwd als halfgetemde barbaren; ze hebben de in London uitgebroede wetten altijd eerst gewijzigd naar Schots recht, alvorens die in Edinburgh te aanvaarden. En nu zal Engeland zijn rechtssysteem moeten herzien, om met Schotland in de pas te komen. Erger: een Schots jurist moet deze operatie voorbereiden.

De Lord Chancellor Lord Mackay (zo luidt zijn titel) is intussen een nederig mens: ouderling in een van de kleinste en geminachte Schotse kerkjes. Hij is te Edinburgh ouderling in de Free Presbyterian Church. Er zijn hier vijf presbyterse kerken, waaronder de Church of Scotland; en deze vijfde heeft het voorzetsel 'Free'. Wij zouden zeggen: Vrijgemaakte Ouderlingenkerk. En dan ouderlingenkerk in tegenstelling tot bisschoppelijke kerk; de laatste komt er eerlijk voor uit, dat ze leeft bij de gratie van een hoogkerkelijk regeersysteem – de eerste heet te worden geregeerd door Jezus Christus, maar hangt in de praktijk ook veelal af van classes, synodes en assemblies, die de plaats van de ouderlingen innemen en de zelfstandigheid der plaatselijke kerken opslokken.

Het vorig jaar november kwam de ouderling Lord Mackay in het nieuws: hij was door de classis-Zuid van zijn kerk geschorst in zijn ambt en voor zes maanden van het avondmaal afgehouden. Het is een publieke zaak, de mantel der liefde is blijkbaar beleend. De oorzaak? Ouderling Lord Mackay had een rouwdienst bijgewoond in een R.K. Kerk, voor de begrafenis van een oud-collega. Wanneer? In 1986 te Inverness. En dat was hem al eens eerder overkomen, bij de begrafenis van een Romee Landsadvocaat. Nu moest hij eens aangepakt worden en na twee jaren werken kwam zijn vonnis. Tenzij hij schuld wilde belijden, berouw tonen en plechtig beloven geen voet meer in een Romee kerk te zetten.

Nu, dat deed deze ouderling niet.

Hij maakte weinig gerucht, legde alleen deze verklaring af: „ik geloof dat ik juist heb gehandeld en dat deze handelwijze zich volkomen verdraagt met het ouderlingschap.” „Ik was daar zuiver uit eerbied voor mijn collega en om deelneming aan de nabestaanden te doen blijken.”

De generale synode

In mei kwam de generale synode bijeen – op de plaats des onheils, Inverness. De zes maanden waren om en de zondaar had geen berouw getoond. Van veel kanten was de G.S. bestormd met bezwaarschriften tegen de voorlopige schorsing. De kerkeraad van Edinburgh, onder leiding van ds Morrison, pleitte bewogen en vurig voor zijn hooggeachte ouderling en verzocht dringend opheffing van de schorsing en eerherstel voor Lord Mackay.

Deze had zelf geen bezwaar aangekend, waarschijnlijk uit eerbied voor zijn kerkeraad, die het wel voor hem opnam. Hij gaf geen machtsvertoon, was zelfs niet aanwezig maar bleef rustig aan zijn werk.

De zaak kostte de synode zeven uren. Ten gunste van de beschuldigde werden vele pleidooien gehouden, „welsprekend, helder en geestelijk”, zegt de pers. Een predikant waarschuwde: „als u Lord Mackay uitwerpt maakt u de kerk stinkend!”. De scribe, ds Maclean, antwoordde grimmig: „we hebben niets te maken met de publieke opinie, we hebben met Gods woord te maken”.

Slechts één predikant pleitte contra Lord Mackay: „als de Antichrist uit Rome onze grond kust, eist hij die op. Wij als kerk moeten pal staan voor de waarheid”. Een ander voegde daar aan toe: „het is noodzakelijk om krachtig tegen Rome te getuigen!” En naar deze laatste werd geluisterd. Vier en twintig bezwaarschriften werden van tafel geveegd. Aan ds MacInnes, die helemaal van Toronto was overgekomen, werd niet toegestaan een acte van protest in te dienen – waarop deze de vergadering verliet.

Er werd gestemd, niet geargumenteed. Met een magere meerderheid (33-27) werd het voorlopige vonnis tegen Lord Mackay bevestigd. En – daar hij geen berouw had getoond noch beterschap beloofd – was hij automatisch afgeschreven als lid van de Free Presbyterian Church, in

de wandeling de Wee Free Church genoemd.

Nu moet hierbij gezegd worden, dat zijn geval niet alleen stond. Ook ds Murray van Lairg was voorlopig geschorst, moest schuld belijden en beterschap beloven, omdat hij... in een vergadering van een regeringscommissie (1) aan een priester had toegestaan het formele dankgebed uit te spreken.

Verbaast u zich over zo'n synode? Niet doen. Nog altijd loopt Schotland 50 jaar + 1 uur achter bij ons. In 1939 telde Nederland toch ook van die diehards, die vanwege hun antipapisme desnoods geen kruis in hun broek wensten?

Directe gevolgen

Twee ouderlingen uit Edinburgh legden terstond hun ambt neer. De oudste predikant ter synode (91 jaar) verklaarde: „ik ken Lord Mackay vanaf zijn jongensjaren – ik weet dat zijn geweten zuiver voor God is”. Er werd niet geluisterd. Een groep verklaarde de beslissing te betreuen, zich homogeen met Lord Mackay te weten en hem te danken voor zijn vele en goede hulp, in acht jaren van ouderling-schap aan de kerk bewezen. Het veranderde de zaak niet.

Aan de bezwaarden uit Edinburgh werd gevraagd, of zij zich conformeerden aan de genomen beslissing. Dat is een hachelijke vraag. Met 'ja' kunnen bezwaarden in de kerk blijven – met 'neen' bestaat er geen beroep op een volgende synode, maar heeft men zich gerooyerd.

Ds Morrison van Edinburgh verklaarde moedig dat hij en zijn kerkeraad in beroep gingen bij Jezus Christus. Dat zei ook ds Mackinnon van Oban. De assessor kwam tussenbeide: „dit gaat fout, praeses, de synode kan geen beroep op Jezus Christus in behandeling nemen!” Maar ds Mackinnon herhaalde duidelijk: „ik beroep mij op het Hoofd der kerk, Jezus Christus, en daar kan geen assessor tussen komen!” Zijn antwoord werd terstond gehonoreerd met enthousiast applaus en voetgestamp, zowel uit de synode zelf als van de publieke tribune. (Voetgestamp als teken van instemming is hier legaal.)

Indirecte gevolgen

Daar de gevonnniste niet alleen ouderling bij de Free Presbyterian Church is (was) maar ook een hoogst officiële functie bekleedt, kwam zijn veroordeling regelrecht in het Lagerhuis ter sprake. Aan de minister-president Mevrouw Thatcher werd de vraag gesteld, of ook zij de zorg deelde van een groot aantal leden, „nu het voornaamste lid van onze regering, de Lord Chancellor, ter verantwoording is geroepen vanwege het vervullen van zijn ambtsplichten?” – Haar antwoord: „ik heb grote bewondering voor mijn hoog geachte edele vriend, de Lord Chancellor; hij heeft niets onwettigs gedaan”. En de leider der liberalen, David Steel, voegde er zijn mening aan toe: „het is onrustbarend dat er vandaag een kleine secte bestaat, die even fundamentalistisch werkt als de Ayatollah Khomeini. In beider vocabulaires ontbreekt het woord verdraagzaamheid”. „Iemand te veroordelen, die eerbied betoont aan een overleden medechristen, is al te gek.”

Intussen zijn tenminste 12 predikanten, een aantal ouderlingen – en vermoedelijk hele gemeenten – uitgetreden uit de kleine organisatie van 6000 leden.

De scriba ds D. Maclean

Naar de Glasgow Herald meldt heeft de scriba ds Maclean een ongekende machtspositie in zijn kleine kerk bereikt. Sedert 25 jaar leidde hij de aanstaande predikanten op: ze weten goed hoe ze moeten stemmen. Bovendien is hij sedert 12 jaar de permanente scriba en beheerst het kerkelijk hoofdkwartier (het vaticaan, zegt de Glasgow Herald). Zo kon de zoon van een Glasgower kroegbaas zich opwerken tot een kerkelijke positie, waarin hij een der hoogste regeringspersonen kon vellen. Laten we hopen dat het zijn laatste overwinning is: de tekenen wijzen er op, dat het narrowminded tijdperk zijn einde tegemoet gaat. Een der voormannen van de oppositie zond me een boekje 'A plea against extremism', waarin een beroep op Calvin en Hodge gedaan wordt. En nu reeds staat vast, dat de uitgetreden kerken de plaatselijke kerk als uitgangspunt erkennen, zich niet weer aan een hoogkerkelijke regering onderwerpen en een federatie van FP kerken aangaan.

Eindelijk: ouderling Mackay

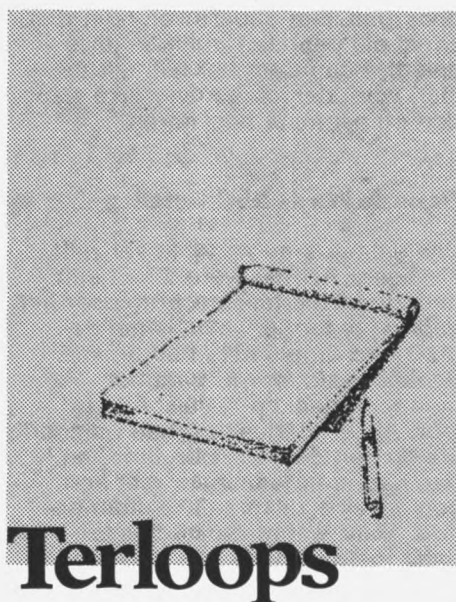
Het is een wonder, dat Lord Mackay het in deze benepen en tyrannieke kerk heeft uitgehouden tot het bittere eind. Hij heeft de smaad van Christus mogen dragen. De Glasgow Herald, die veel aandacht aan deze zaak gaf, rapporteerde: in October vorig jaar was zijn verslag-

gever een Zondag in Glasgow en wilde ds Morrison horen; die was echter afwezig. In zijn plaats ging ouderling Mackay voor met een preek over psalm 46:11, „Wees stil en weet dat Ik God ben”.

Voor een gehoor van 40 man, in een kaal kerkje zonder orgel, voegde

Lord Mackay er rustig aan toe: „ook in rouw”. Hij herhaalde de tekst en voegde toe: „ook in aanvechting”. Om te eindigen met: „wees stil en weet dat Ik God ben – ook bij onrecht”...

Enkele weken later was hij geschorst.

Terloops

Niske

U hebt Niske waarschijnlijk niet gekend. Ik heb meer dan twintig jaar haar belastingspullen bijgehouden en op kantoor hadden we het nooit over juffrouw die of die; neen, we hadden het steeds over Nis of Niske. Dat heb je soms. Hoe dat zo kwam? Ik denk door haar, niet door ons. Niske was een juffrouw, ze is nooit getrouwd geweest en als ik mevrouw tegen haar had gezegd, had ze waarschijnlijk gedacht dat ik 'er vanaf' raakte.

Niske was iemand met een gulle lach. Dat zei de dominee ook in de dienst, die aan haar begrafenis vooraf ging. Daar had hij gelijk in. Een nicht van haar wees er bij het graf trouwens ook nog op: Niske was een tante om van te houden en de neven en nichten kwamen graag bij haar op bezoek en op haar begrafenis waren ze er allemaal. Voor zo'n tante kun je dankbaar zijn. Niske is nooit getrouwd geweest. Eerst moest ze haar ouders 'aan hun eind' brengen. Daarna waren er nog enkele ooms en tantes, die verzorgd moesten worden. En toen ze eindelijk alleen zat in het grote huis met prachtig antiek, hoefde het niet meer. Toen was ze de vijftig gepasseerd en vond ze het best om alleen te blijven. Nee, dat zeg ik verkeerd. Want Niske was nooit alleen. Er was altijd wel iemand in de buurt. En als er niemand was, zocht ze wel iemand op. En tot voor kort was er elke dag nog de oude knecht, die nog ouder was dan Niske. Maar 'hem opzeggen' wou

de niet. Meer dan zestig jaar heeft hij om het huis gelopen: appels geplukt, voor de varkens gezorgd, koeien gemolken en de eieren uit het kippenhok gehaald. Dat laatste heeft hij het langst volgehouden. Varkens en koeien waren er al jaren niet meer, maar de kippen bleven en die bleven hun werk doen. En op de dag, dat Niske begraven werd, liepen ze wat heen en weer op het erf, terwijl de luiken van het huis dicht waren.

U hebt het al begrepen: Niske is kort geleden gestorven, eind maart. Twee heupoperaties heeft ze doorstaan en ze was dankbaar, dat ze weer aardig lopen kon. Kort tevoren kwam ze nog even langs en een paar dagen later viel ze op een avond na een bezoekje vlak bij haar huis op de grond. We waren er allemaal even stil van. Geen Niske meer, geen gulle lach meer, geen gegrap dat ze de vierdaagse wel niet meer zou kunnen lopen.

De Heer is nabij

Op 3 april is Niske begraven. Op het kerkhof bij de kerk. In Heesselt aan de Waal. We zongen: 'Wat kan op aarde mij bekoren? Alleen bij u wil ik behoren.' Dat had ze mee kunnen zingen, want dát was haar leven. We zongen verder Psalm 23, op twee manieren. En de neven en nichten zongen mee. Voor sommigen was dat niet gewoon, maar ze deden mee. Om Niske durfden ze waarschijnlijk hun mond niet dicht te houden. En zo was Niske er nog, nadat ze gestorven was.

De dominee sprak een goed woord naar aanleiding van Filippienzen 4:5: 'Uw vriendelijkheid zij alle mensen bekend. De Heer is nabij.' Dát woord heeft Niske tot het hare gemaakt. Hár vriendelijkheid was bij alle mensen in het dorp bekend. Het zal maar van je gezegd worden op je begrafenis; dat is pure genade. Niske heeft het niet altijd gemakkelijk gehad. ze had wel eens te maken met ruzies, maar ze bleef vriendelijk. En dat niet alleen: ze was oprecht. Want ze wist, dat de Heer nabij is.

Psalm 23 spreekt over het groene land en de frisse bron, over diepe duisternissen en het nachtmaal der genade, over zaligheid en liefde die ons volgen al onze levensdagen. De psalm spreekt ook over het welkom van mijn koning, dat we horen zullen.

Niske wist ervan. Zalig de vriendelijke mensen, die sterven in de Heer.

door D. Holwerda, Zuidhorn

'Leringen van mensen'

Dat de NBG-vertaling niet meer voldoet, zal zo langzamerhand velen wel duidelijk zijn geworden. Mij is met name op de catechisatie gebleken, dat vooral de jonge mensen met deze weergave van de bijbel niet meer uit de voeten kunnen. En het zou, denk ik, goed zijn, als de kerkeraden zich eens op gingen bezinnen, of gebruik van deze vertaling in eredienst en catechese nog langer verantwoord is. Deze vertaling is dan ook al weer een veertig jaar oud. En onze wereld – ook onze taal – verandert snel.

Missers in de NBG

Afgezien echter van het inmiddels – en ten dele reeds bij verschijnen! – verouderde taalgebruik is op verschillende plaatsen de NBG-weergave inhoudelijk ernaast. Nu ken ik geen enkele vertaling die voor 100% juist is. En gezien de moeilijkheidsgraad van de grondtekst zal dat laatste ook wel een onbereikbaar ideaal blijven. Toch zijn er teksten waar men zich terecht met verbazing afvraagt, hoe de NBG-vertalers hebben kunnen kiezen voor een apert foutieve weergave, terwijl de juiste uitleg al lang bekend was. Een daarvan vindt men in Col. 2, 20b-22: „...waartoe laat gij u, alsof gij in de wereld leeft, geboden opleggen: raak niet, smaak niet, roer niet aan; dat alles zijn dingen, die door het gebruik te loor gaan, zoals het gaat met voorschriften en leringen van mensen”. Om te beginnen een formele kleinigheid: waarom laat men de zin die met een vraagwoord ('waartoe') begint, met een puntkomma eindigen?

De zin van de NBG-vertaling

Maar nu de inhoudelijke kant. Vragen we ons af, waarop in v. 22b de uitdrukking „zoals het gaat met...” slaat, dan zal het antwoord moeten zijn: op „door het gebruik te loor gaan”. De bedoeling van de vertalers is kennelijk geweest: door het gebruik te loor gaan is het normale lot van voorschriften en leringen van mensen. Uit deze formulering van v. 22b wordt dan op zijn beurt weer duidelijk, dat de vertalers de woorden „dat alles zijn dingen” (v. 22a) verstaan willen hebben van de „geboden” in v. 20 genoemd. Immers: als gezegd wordt: „door het gebruik te loor gaan is het normale lot van voorschriften en leringen van mensen”, dan moet dat hier als een

generalisering zijn bedoeld van de speciale uitspraak „al deze – hier genoemde – geboden gaan door het gebruik te loor”.

De NBG-weergave laat zich dus, dunkt mij, niet anders verstaan dan zo: al die geboden die men jullie oplegt, gaan door het gebruik te loor, want dat lot is menselijke geboden nu eenmaal beschoren.

De onzin van de NBG-vertaling

Wie echter even nadenkt zal zich afvragen: hoe ter wereld kan een gebod, een wetsvoorschrift door het gebruik te loor gaan? Als het gebruikt wordt, als het in de praktijk gehandhaafd wordt, gaat het – zou men toch denken – juist niet te loor. Als er nu gestaan had „dingen die op den duur in onbruik raken”, dan had men tenminste met een begrijpelijke uitspraak te doen gehad. Maar wat er nu staat is ten enen male onzin.

De griekse tekst

Nu mag men van Paulus niet verwachten, dat hij onzin schrijft. De schuld ligt dan ook inderdaad bij de NBG-vertalers. De griekse tekst luidt nl. op essentiële punten heel anders dan zij het doen voorkomen. Er staat – en ik blijf nu, wat de zinsbouw betreft, maar even zo dicht mogelijk bij het origineel –: „...waarom laten jullie je, alsof jullie nog onder de oude wet leefden, voorschrijven: 'je mag niet aanpakken, je mag niet proeven, je mag niet aanroeren...' dingen die allemaal zijn tot vertering door het verbruik, overeenkomstig de verordeningen en leerstellingen van de mensen?”²

'Verbruik'

Er is in de tekst sprake van 'verbruik'. Dat is iets anders dan 'gebruik', zoals b.v. Peake hier terecht heeft opgemerkt³. Als ik mijn handen gebruik voor een karwei, zijn ze na het werk niet 'teloor gegaan' (om maar even het woord van de NBG aan te houden), zelfs niet gesleten. Maar als ik een kubieke meter gas verbruik, dan is het weg, opgestookt, 'verteerd'. Over dát soort zaken gaat het hier dus: over dingen die door het verbruik verteerd worden. En dán vraag ik eens te méér: hoe kan nu een wetsvoorschrift door verbruik verteerd worden? Als ik een wet naleef of toepas (als onderdaan of als overheid), dan verbruik

ik die toch niet, zelfs niet voor een deel? Zo'n voorschrift gaat daarmee toch niet de pijp uit?

Bestemming

Er is sprake van een *bestemming*: „dingen die zijn tot...” staat er; d.w.z. „dingen die bestemd zijn voor...”. Is dat ooit op wetsvoorschriften van toepassing? Zal een wetgever ooit van zijn verordeningen zeggen: „Het is de bedoeling, dat je ze opstookt”? Een wet(sbepaling) kan op zichzelf wel als object verbonden worden met het werkwoord 'phtheirein', dat correspondeert op het in onze tekst gebruikte zelfstandig naamwoord 'phthora'. Ik heb het oog op een plaats als Soph. Ai. 1344. Maar dan heeft dit werkwoord de betekenis 'schenden'. Echter speelt in de eerste plaats bij zo'n schending 'verbruik' geen rol. En in de tweede plaats: dat een wet ervoor bestemd zou zijn te worden geschonden, ook dát laat zich toch niet horen.

Consumptie-artikelen

Men ziet dus, dat het onmogelijk is bij „dingen die bestemd zijn voor vertering door het verbruik” te denken aan voorschriften. Wat beantwoordt nu wel aan de omschrijving die Paulus in v. 22a geeft? Wel, heel simpel: *etenswaren*. Dat de apostel dié op het oog heeft, ligt ook alleszins in de lijn der verwachting. Immers

a) Paulus is deze pericoop begonnen met de woorden: „Laat dan niemand u blijven oordelen inzake eten en drinken...”, v. 16;

b) wat verwacht men na de werkwoorden 'aanpakken, proeven (!), aanroeren' anders dan een *lijdend voorwerp* bij deze werkwoorden? Welnu, dat laatste staat hier dan ook inderdaad: in de nu volgende bijzin („(dingen) die allemaal zijn tot vertering door het verbruik”) geeft Paulus aan, wat je niet mag aanpakken, proeven, aanroeren.

Ik heb tussen deze werkwoorden en hun lijdend voorwerp puntjes gezet. Als de apostel deze woorden had gesproken... of nee, nu zeg ik het verkeerd: als wij hem deze woorden hadden kunnen horen spreken... Want gesproken heeft hij ze, toen hij zijn schrijver de brief dicteerde. Welnu: toen de apostel deze woorden had uitgesproken, zal hij, denk ik zo, zich even hebben bezonnen, of hij nu een *opsomming* zou geven van de door de dwaalleraars verboden spijzen en dranken. Maar hij ziet daarvan af, en kiest voor een

samenvatting („allemaal”) waarin hij die etenswaren kwalificeert.

„Bestemd voor vertering”: u mag ook – met een latijns leenwoord – zeggen: bestemd voor *consumptie*. Wij gebruiken in het hedendaags Nederlands beide woorden afwisselend, als we het hebben over wat we in een restaurant gegeten of gedronken hebben.

Het woord dat hier staat voor 'vertering' vinden we ook in 2 Petr. 2, 12, waar de apostel het heeft over dieren die geboren zijn „tot vangst en vertering”, d.w.z. om gevangen (in een strik of een klapnet, of hoe dan ook) en vervolgens verorberd te worden.

Het slot van v. 22

Er rest nu nog één vraag: waarmee zijn de slotwoorden van v. 22 „overeenkomstig de verordeningen en leerstellingen van de mensen” te verbinden? We hebben in de verzen 20-22 nl. te maken met een heel lange volzin. En men moet die zorgvuldig lezen, wil men vaststellen, waar de bepaling „overeenkomstig de verordeningen en leerstellingen van de mensen” op te betrekken is. Wij kunnen dan, om te beginnen, vaststellen, dat ze niet past op v. 22a. De verbinding „dingen die bestemd zijn tot vertering door verbruik overeenkomstig de verordeningen en leerstellingen van de mensen” geeft geen goede zin. Het zijn immers niet de verordeningen van mensen die etenswaren *bestemmen* tot vertering. Het zijn evenmin deze verordeningen die het *verbruik* of de *vertering* van die etenswaren regelen.

Men zal deze bepaling – over de voorafgaande betrekkelijke bijzin („(dingen) die zijn tot vertering door het verbruik”) heen – moeten verbinden met het daaraan voorafgaande 'voorschrijven'. Dan staat er, dat de Colossenzen zich door valse leraars onthouding „laten voorschrijven overeenkomstig de verordeningen en leerstellingen van de mensen”. En dat geeft een goede zin.

Het verband met v. 8

Dat dit inderdaad de juiste verbinding is, wordt bevestigd door de overweging, dat Paulus met de woorden „overeenkomstig de verordeningen en leerstellingen van de mensen” onmiskenbaar teruggrijpt op wat in v. 8 staat:

„overeenkomstig de overlevering van de mensen”⁴.

Welnu, waarbij behoren die laatst geciteerde woorden in v. 8? Bij „medeslepe”. De dwaalleraars proberen de gelovigen mee te krijgen op een verkeerde weg; willen hen een weg doen inslaan „overeenkomstig de overlevering der mensen”. Zij zetten

voor hen een koers uit die is *afgestemd* op de overlevering der mensen.

Nu, de apostel herhaalt in v. 22 in ietwat andere bewoordingen wat hij in v. 8 heeft gezegd: laat je met die onthoudingsvoorschriften niet een weg opsturen die is *uitgestippeld volgens* de verordeningen en leerstellingen van mensen.

Inschuiving van een tussenzin

Nu zal men vragen: komt dat vaker voor, dat men, om het vervolg van een zin te vinden, over een tussenzin heen moet springen?

Ja zeker. Eigenlijk zou men dit verschijnsel kunnen onderbrengen bij het z.g. hyperbaton, een zeer veel voorkomende figuur in het Grieks. Maar het is hier niet de plaats over stijlfiguren te theoretiseren. Laat ik liever een paar voorbeelden geven uit het NT.

Allereerst een uit deze zelfde brief, en wel uit 4, 3.4. De NBG zet na v. 3 een punt, en begint dan v. 4 met een nieuwe hoofdzin („Dan zal ik...”). Zakelijk niets op tegen; alleen in het Grieks is v. 4 een finale bijzin: „opdat ik...”. Nu, ieder begrijpt, dat men niet moet verbinden „...terwille waarvan ik ook *gevangen zit*, *opdat* ik het zo in het licht stelle, als ik het behoor te spreken”. Nee, men moet de woorden „opdat... enz.” verbinden met wat aan de betrekkelijke bijzin („waarvoor ik ook gevangen zit”) voorafgaat. Een tweede geval noteerde ik uit Johannes, en wel uit diens evangelie: „Ik ben blij om u, opdat gij gelooft, dat Ik daar niet was” (11, 15). In die volgorde staat het er in 't Grieks. Maar de bedoeling is natuurlijk niet, dat de discipelen „zullen *gelooven* dat Jezus daar niet was”. „Dat ik daar niet was” hangt, zoals ieder voelt, af van „Ik ben blij”. Voor de duidelijkheid heeft de NBG in de vertaling de volgorde dan ook gewijzigd. Zou men liever de oorspronkelijke orde handhaven, dan zou men met enige vrijheid de tekst zo kunnen weergeven: „Ik ben blij – met het oog op uw geloof – dat Ik daar niet was”.

Levende taal

Verwarrend, zo'n afwijkende volgorde? Ach nee; dat valt best mee. Om te beginnen houdt Paulus – om me nu maar tot hem te beperken – reeds in het algemeen het ervoor, dat hij met lezers te doen heeft die hun verstand gebruiken, vgl. 1 Cor. 10, 15.

En hier in Col. 2, 22 heeft hij bovendien gevoeglijk kunnen aannemen, dat de woorden uit v. 8 hun wel in het geheugen waren blijven hangen. De taal van Paulus blijft bij alle rhetorisch talent dat hij van tijd tot tijd aan de dag legt, toch duidelijk im-

provisatorische trekken vertonen, die er een grote frisheid aan verlenen. Je hoort hem als het ware *met je praten*. Nu, juist in de alledaagse spreektaal, waar men *improviserend praat*, treft men tal van afwijkingen – let u er maar eens op – van de strikt logische woordorde die perfectionisten misschien zouden wensen.

Het citaat uit Jesaja

Dat Paulus het hier heeft over wat met *etenswaren* gebeurt, wordt eens te meer duidelijk, als men bedenkt, dat hij zich hier uitdrukt in bewoordingen, ontleend aan Jes. 29, 13. Dat is nl. *exact de Schriftplaats die Jezus aanhaalt in een discussie met de Farizeeën over het eten met ongewassen handen* (Mt. 15, 9). In dat gesprek dus waarin Hij van het eten dat we verorberen zegt: „Begrijpt gij niet, dat al wat de mond binnengaat, *in de buik komt en te zijner plaatse verdwijnt?*” (v. 17). Als men nu van Paulus weet, dat hij graag *woorden van Jezus* oppakt en uitspint⁵, zal men, dunkt mij, mede op grond van die citaat-gelijkheid geneigd zijn Abbott bij te vallen, als hij schrijft: „The argument is strikingly similar to Matt. XV 17, 'eis aphedroona ekballetai' (d.i. 'in de WC verdwijnt', D.H.): so much so, indeed, that we might suppose that the apostle had this discourse in his mind”⁶.

Nogmaals v. 8

Zoals ik aan het begin van dit artikel al zei: aan de NBG-vertalers had de juiste uitleg van deze tekst bekend kunnen zijn. Tot dusver heb ik vrijwel uitsluitend argumenten naar voren gebracht die door vele exegeten van oudsher al zijn aangedragen⁷. Men ziet hier eens weer, hoe nodig het soms kan zijn *bekende dingen te herhalen*, omdat ze in vergetelheid zijn geraakt of genegeerd worden⁸.

Wèl kan ik het pas genoemde argument (dat van het Jesaja-citaat) nog aanvullen.

De woorden in Col. 2, 22 „overeenkomstig de verordeningen en leerstellingen van de mensen” grijpen – zoals we reeds zagen – terug op de woorden uit v. 8

„overeenkomstig de overlevering der mensen”. Welnu, die uitdrukking „overlevering der mensen” vinden we *verder in het NT uitsluitend nog in het zojuist gereleveerde twistgesprek van Jezus met de Farizeeën*, en wel in de parallelle versie van Marcus, t.w. 7, 8, *het vers dat volgt op het citaat uit Jes. 29, 13!*

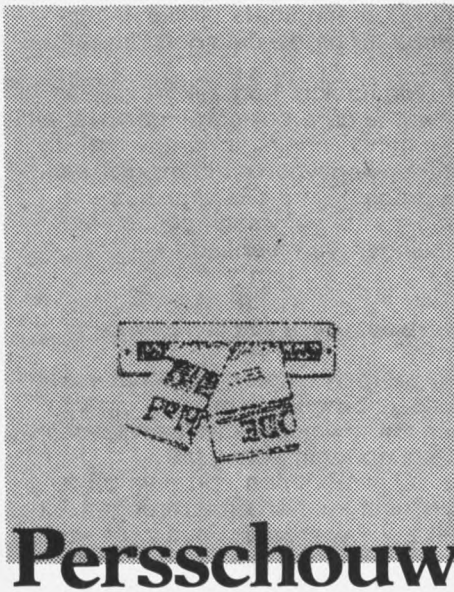
Als we dus constateren, dat Paulus zijn waarschuwing, zich niet door dwaalleraars te laten betuttelen, kleedt in woorden uit Mc. 7, 8; en dat hij de herhaling van die waarschuwing kleedt in woorden uit Mc.

7, 7, terwijl het aan de orde zijnde onderwerp in Mc. 7 en Col. 2 hetzelfde is ('eten en drinken'), dan mogen wij, dunkt mij, met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid aannemen, dat bij het schrijven van deze passage den apostel het onderricht van Jezus in Mc. 7 voor ogen heeft gestaan.

Noten

- ¹ Er staat: „alsof jullie nog in de wereld leefden”. 'Wereld' heeft hier dezelfde zin als in Gal. 6, 14. Daar zegt de apostel in een uitval naar de jудаїsten, die de christenen uit de heidenen willen dwingen tot het onderhouden van het oudtestamentisch voorschrift van de besnijdenis (v. 12), dat „door Jezus Christus de wereld voor hem gekruisigd is”. Welnu, wat er met Christus aan het kruis ging, zegt hij in Col. 2, 14: onze schuldbrief; d.w.z. de wet, die door zijn inzettingen tegen ons getuigde.
- ² Ik volg de interpunctie van Aland c.s. (1966). Ook zij beëindigen de zin pas met een vraagteken aan het slot van v. 22.
- ³ A.S. Peake, *The Epistle of Paul to the Colossians in The Expositor's Greek Testament*, III, 534.
- ⁴ De correspondentie van v. 22 op v. 8 blijkt ook daaruit, dat in de naaste context van eerstgenoemd vers (v. 20), de „elementen der wereld” („wereldgeesten” NBG; niet terecht m.i.) in v. 8 genoemd, terugkeren.
- ⁵ Ik denk b.v. aan de uitwerking van Jezus' woord uit Joh. 8, 35 door Paulus in Gal. 4, 21-31.
- ⁶ T.K. Abbott, *The Epistle to the Ephesians and to the Colossians* in ICC, Edinburgh 1964, p. 274.
- ⁷ Zo heeft niet alleen Peake (zie boven, noot 3), maar ook Van Leeuwen in het bekende Van Bottenburg-commentaar, (1926) de termen, hier in geding, zorgvuldig geduid: „als het is opgebruikt, heeft het zijn roeping voldaan en is het bestemd, teniet te gaan” (cur-sivering van mij, D.H.). Maar men kan voor de juiste uitleg al veel eerder in de geschiedenis van de exegese terecht. Zo citeert Abbott van Theodoretus (eerste helft 5de eeuw): „alles wordt immers omgezet in drek”, en van Oecumenius (eerste helft 6de eeuw): „het is namelijk, zo zegt hij (Paulus), onderhevig aan vertering in de WC”. Daarnaast valt nog te noemen Severianus van Gabala (rond 400), die denkt dat het gaat tegen dwaalleraars die het eten van dierlijk voedsel verbieden; waarvan hij dan zegt, dat dit toch „aan de mensen is gegeven tot consumptie”. (Zie K. Staab, *Paulus-kommentare aus der griechischen Kirche*, Münster 1933, S. 326.)
- ⁸ Zo wees ds. J. Waagmeester in dit blad (32ste jrg., blz. 362) zeer terecht op het voorkomen van het Jesaja-citaat zowel in Mt. 15 als in Col. 2.

O. Mooiweer, Enschede

Hitler en het christendom

Onder deze titel reageert dr. A.A. Spijkerboer in 'Evangelisch Commentaar' (19/5) op uitspraken van dr. L. de Jong dat Hitler tot op zekere hoogte toch de vrucht is van twintig eeuwen christendom. Dr. Spijkerboer constateert dat Hitler zelf niets geloofde, terwijl hij het kerkelijk verzet heeft weten te breken. Ook constateert hij dat De Jong zelf vertelt van mensen die vanuit het christelijk geloof tegen Hitler kozen en in verzet gingen. Vervolgens gaat hij in op de argumenten van De Jong.

„(...)Wie zijn de talrijke Europese denkers die gepredikt hebben dat alle Joden van kant gemaakt moesten worden? Beriepen zij zich op het christelijk geloof? De geschiedenis van Europa, ook van het christelijk Europa, is 'rijk' aan antisemieten, en de geschiedenis van Oost-Europa is 'rijk' aan pogroms, maar Hitler is de eerste geweest die het Joodse volk uit heeft willen roeien. Het is voor mensen van onze tijd haast onvoorstelbaar, maar de middeleeuwen zagen Europa als één groot geheel waarin iedereen christen moest zijn.

Maar de middeleeuwen hebben altijd Joodse gemeenschappen in hun midden geduld. Waarom? Misschien om de eenvoudige reden dat ze er al waren toen de paus Karel de Grote in 800 tot keizer kroonde, en de opbouw van het grote christelijke rijk begon. Maar het is ondenkbaar dat de middeleeuwen gemeenschappen van bijvoorbeeld moslims in hun midden geduld zouden hebben.

Christelijke antisemieten hebben vaak opgeroepen tot verdrijving van de Joden. De pamfletten die Luther aan het einde van zijn leven schreef zijn daarvan een treurig voorbeeld.

Luther wil dat de Joden het geld teruggeven dat ze de Duitsers afhandig hebben gemaakt, en dan moeten ze het land uitgezet worden: Spanje, Frankrijk, Bohemen en andere landen hebben het goede voorbeeld al gegeven.

Fichte (1762-1814) vindt dat de Joden geen burgerrechten kunnen krijgen, tenzij op één voorwaarde: 'hun allemaal in dezelfde nacht het hoofd afhakken en hun een nieuw hoofd geven waar geen enkele Joodse gedachte meer in zit. Om ons tegen hen te beschermen zie ik nog maar één middel: het beloofde land voor hen veroveren en hen er allemaal heen sturen.' Zag Fichte zichzelf als christen?

Nu is het wel zo dat je kunt oproepen tot verdrijving van de Joden in termen die nauwelijks anders gehoord kunnen worden dan als een oproep tot moord. Dat geldt voor Luther, en voor Fichte, maar nog eens: hoeveel Europese denkers hebben dat gedaan, en kun je hen tot het christendom rekenen? Luther wél, bij Fichte lijkt het me zeer de vraag.

De Jong beroept zich verder op de catechese, die ten opzichte van de Joden altijd een 'catechese der verguizing' is geweest, zoals Jules Isaác heeft gezegd. Maar heeft De Jong na kunnen gaan wat er in de loop der eeuwen bij het door de kerk aan de kinderen gegeven godsdienstonderwijs is gezegd? Ik herinner me nog, het moet in 1934 geweest zijn, dat ik op de christelijke lagere school voor het eerst iets over de Joden hoorde. De juffrouw zei dat ze Jezus gekruisigd hadden, en dat dat heel erg voor hen was. Ze kan er ook bij gezegd hebben dat de Joden daarom altijd moesten zwerven, want als ik aan die les terugdenk komt ook de gedachte in me op hoe erg het is om geen huis te hebben. De juffrouw verdient geen schoonheidsprijs voor wat ze de kinderen vertelde, maar er is geen sprake van dat zij de kinderen tegen de Joden ophitste. De indruk die haar les naliet was dat het allemaal heel erg was.

Het globale oordeel dat De Jong – in navolging van Jules Isaác? – over de catechese van de christelijke kerk uitspreekt is niet juist. Wat hij tegen de catechese aanvoert zal wel eens gezegd zijn, en heus wel meer dan eens, maar er zijn ook heel andere dingen gezegd, en met name in het gereformeerde protestantisme in Schotland, Engeland, Frankrijk, Zwitserland en Nederland hebben kinderen ook geleerd dat God nog een toekomst had voor Israël. Cavijsen zegt in zijn Institutie over de Joden: 'En nog steeds moeten wij hen niet minachten, hoeveel rebellie we ook bij hen zien, en wij moeten hopen dat de goedheid van God nog steeds over hen is terwille van de belofte. Want Paulus getuigt dat die goedheid hen nooit zal verla-

ten, en zegt dat de gaven en de roeping van God onberouwelijk en onveranderlijk zijn.' (IV,16,14).

De Jong hoeft het van mij Calvijn niet na te zeggen, maar ik hoop dat hij met mij eens kan zijn dat het onmogelijk is Calvijn over de klink van het christelijke antisemitisme te jagen. Hij zal moeilijk kunnen ontdekken dat Calvijn het gereformeerde protestantisme eeuwenlang diepgaand heeft beïnvloed.

In de geschiedenis van de Christelijke kerk zijn vele zwarte bladzijden over de houding van de christenen ten opzichte van de Joden te vinden. Maar wanneer De Jong zegt, dat het antisemitisme een functie van het christendom is – en dat kan niets anders betekenen dan dat het christendom onherroepelijk tot antisemitisme leidt – kan hij ook dat niet waar maken. Het authentieke christendom is niet filosofisch, en niet antisemitisch, maar respecteert dat God het Joodse volk trouw is en trouw blijft. Dat authentieke christendom is geen vondst van onze tijd want het is er alle eeuwen door geweest (...)"

Dit stuk knipten wij uit het CENTRAAL WEEKBLAD waar het werd opgenomen in de rubriek INFORMATIEF. Wij onderschrijven van harte de trefende opmerkingen van Dr. Spijkerboer. Wat Dr. de Jong poneerde mocht niet onweersproken blijven, omdat het duidelijk op gespannen voet staat met de waarheid. Het blijkt, dat ook zeer bekwame historici zoals Dr. de Jong voor wie wij diep respect koesteren moeten nagerekend worden.

Wij hebben zelf een strikt gereformeerde opvoeding genoten. Terwijl mijn vader 25 jaar lang hoofdvergenwoordiger geweest is in dienst van een puur Joodse firma en zo nu en dan geleden heeft onder praktijken in het zaken-doen van zijn superieuren heeft hem dit nooit verleid tot enige subtiele vorm van antisemitisme. In zijn bejegening bouwde hij permanent een stuk eerbied in terwijl hij zich beriep op het woord van de Heiland, dat het heil uit de Joden is (Johannes 4: 22B). Op een bewonderenswaardige manier wist hij één-en-andermaal een Joodse kollega door een zware razzia heen te loodsen met gevaar voor eigen leven. Hij heeft geholpen waar hij kon. Het effect daarvan binnen het gezinsverband was uiteraard onloochenbaar. En het lag duidelijk in het verlengde van wat wij in de prediking in de kerk hoorden, in het catechisatielokaal opvingen en via gereformeerd onderwijs aangereikt kregen. Dit wilde ik even kwijt, niet om de lezers zonder meer te vergasten op verhalen uit mijn ervaringswereld, maar om te onderstrepen wat Dr. Spijkerboer heeft te berde gebracht!

Margreet Maljers-Kroes, Alkmaar

Tussen kerk en keuken

Vakantie

Een van de vragen, die je op het ogenblik stelt aan vrienden en kennissen is: Gaan jullie nog weg met de vakantie en zo ja, waar gaan jullie naar toe. Het ligt net zo gemakkelijk op de tong als 'Lekker weertje vandaag', maar het antwoord dat je krijgt, biedt aanzienlijk meer mogelijkheden om het gesprek gaande te houden. Nu vind ik het ook een heerlijk onderwerp. Aan vakanties in het algemeen en aan één vakantie in het bijzonder heb ik de meest plezierige herinneringen.

De week voordat we zouden vertrekken was het weer om te huilen. Slagregens en storm, iedere dag. Dat verontrustte ons helemaal niet, want wij hadden altijd redelijk mooi weer in de vakantie. Mijn vader schreef dat toe, aan het feit dat de Here God wist, wat een hardwerkend bakker in zijn vakantie nodig had.

Inderdaad scheen er een waterig zonnetje toen we 's zaterdags, beladen met volgepakte koffers en fietstassen (de fietsen waren vooruit gestuurd), de trein instapten.

Wij – zes kinderen sterk – vormden de voorhoede. Mijn vader en moeder zouden 's avonds komen als de winkel en de bakkerij gesloten waren.

Het huisje dat we gehuurd hadden, was niet van tevoren bezichtigd. Onze ouders hielden niet van planning op lange termijn, zodat het een verrassing voor ons was waar we terecht zouden komen.

Twee uur later stonden we aan het eind van een modderig pad, waar de regen van de afgelopen dagen grote plassen had gevormd. Het huisje bleek een omgebouwde stal te zijn. Je kon nog precies zien, waar de deel was geweest. De afscheiding tussen woon- en slaapgelegenheid, was de voormalige mestgoot en een stel gele gordijnen, dat betere tijden had gekend.

„Gemakkelijk... dat greppeltje” zei mijn jongste broer, die al jong een praktische instelling had, „je veegt het vuil er zo in.” „Geen sprake van” zei mijn oudste zusje koel.

Onder haar leiding, 'redderden' we de boel, wat inhield, dat het huisje grondig werd schoongemaakt. Moeder hield er niet van om (zoals ze dat noemde) in vuil van anderen te huizen en had uitvoerige instructies meegegeven. Moe en voldaan, zaten we 's avonds bij het licht van een soort stormlantaarn, die op gas brandde, te wachten op de komst van onze ouders.

Tegen half tien kwamen ze aan. Moeder keek vorsend rond. „Goeie

genade vader.. een stal”, constateerde ze. „Maar schoon”, glunderden wij.

De volgende dagen, liet het weer zich van een uiterst vriendelijke kant zien. We lazten, deden spelletjes en af en toe kwam er een paard langs, dat ons verwijtend aankeek, omdat wij zijn plekje hadden ingenomen. Ook maakten we lange fietstochten. Vader voorop. Schallend een mix van geestelijke en andere liederen zingend en moeder en de kinderen in een rij er achteraan.

Vader las de kaart en bij iedere ANWB-paddestoel werd gestopt om het nummer te vergelijken met dat van de kaart. Dat wij desondanks nog al eens dwaalden, was te wijten aan vaders voorliefde voor paden, die niet op de kaart stonden. Eens, op een snikhete dag, had hij ons met een breed gebaar een smalle weg opgeloodst, die al vlug niet meer te fietsen was. „Een beetje zanderig jongens, even lopen maar, jullie zullen zien, dat het straks beter wordt.”

Met een stekende zon in de rug, de fietsen wegglijdend, ploegden we door het mulle zand. Drie kwartier lang. Wij leverden gepeperd commentaar, wat vader geprikkeld deed vragen of het hier soms niet mooi was.... „Kijk me die dennen eens mooi afsteken.” „Tegen het zand”, vulden wij zuur aan.

Moeder blies „Even zanderig zei je... Man... We lijken het volk Israël in de woestijn wel. Laten we eerst maar een hapje eten.” „Geen kwakels alstublieft”, zei mijn jongste zusje profaan, terwijl we ons neer lieten vallen. Na de rust namen we de fietsen weer ter hand en zwoegden we nog een half uur. Toen toeterde er een auto.

„Hier vlakbij is een weg” glimlachte vader verrast. „Zien jullie wel, gewoon volhouden.” Het was vlakbij. Door de bosjes, die wij voor ondoordringbaar hadden gehouden, zagen we een auto passeren en perplex keken we even later naar de asfaltweg, die tien meter verder evenwijdig liep aan ons pad.

Die vakantie staat in mijn geheugen gegrift. Waarschijnlijk omdat mij toen al duidelijk is geworden, dat voor een warme sfeer geen tropisch zwemparadijs nodig is. Modder en een omgebouwde stal voldoen ook.

L. van Klinken †, Haarlem

Als alles politiek is... (3)

N.a.v. Henk Woldring,
'Als alles politiek is...' Uitg. Kok,
Kampen, 1987, 93 blz.
prijs f 14,90

4. De principes van humaniteit. Het koninkrijk Gods.

Kuitert ziet de principes van humaniteit (zorg voor de armen en verdrukten, etc.) als 'restanten van Gods goede schepping', die bewaard zijn gebleven dankzij Gods weerhoudende genade. Alle mensen kennen volgens hem deze principes. Woldring vraagt zich af of deze restanten zonder belichting vanuit het Evangelie als Gods 'goede boodschap' juist begrepen zullen worden (blz. 43). Calvijn schreef in zijn Institutie, dat buiten-christelijke moraal niet zichzelf funderend is, geen autonomie bezit, maar een voorbeeld is van Gods bewarende genade en gezindheid jegens alle mensen. Deze moraal wordt volgens hem geïncorporeerd in de boodschap van het Evangelie. Calvijns opvatting maakt volgens Woldring duidelijk, dat een christen vanuit zijn geloof (vanuit het Evangelie, vK) anders naar de werkelijkheid kijkt dan een niet-christen en niet alleen een op de scheppingservaring, maar ook een op Christus betrokken en als zodanig een dynamische en vanuit zijn geloof (Evangelie, vK) te corrigeren moraalopvatting heeft (blz. 44). Woldring bestrijdt Kuitert dus wanneer deze schrijft, dat we voor morele kennis de Bijbel niet nodig hebben. Niettemin hebben vele christelijke auteurs ook in het verleden naar voren gebracht dat er in alle culturen en samenlevingen dankzij Gods weerhoudende genade moreel besef bestaat van universele principes van humaniteit, die in Gods schepping liggen. Men noemt dit wel de 'relatieve autonomie' (relatieve zelfstandigheid) van het algemene morele besef. Kuitert spreekt van de ervaring van de wereld met de schepping; hij spreekt niet van 'scheppingsorde'. Hij wil daarvan niet weten, omdat al het bestaande volgens hem produkt is van historische ontwikkeling. Te vaak heeft men, aldus ook Woldring, in de geschiedenis van het christendom een bestaande maatschappelijke en/of politieke situatie met een beroep op 'normatieve scheppingsordeningen' of als 'door God gewild' gerechtvaardigd. Na verloop van tijd bleek men echter door gewijzigde omstandigheden de scheppingsordeningen te moeten bijstellen en de 'wil van God' anders te moeten interpreteren. Woldring wil weten van een 'scheppingsorde'; het betekent volgens

hem een verwijzen naar de zin, de potenties en de principes van de natuur en van de samenleving, die beter ontwikkeld kunnen worden, maar ook een verwijzen naar het herstel van de thans ernstig verstoorde zin van de werkelijkheid: de verwachting van de uiteindelijke vernieuwing van de wereld (blz. 47). Kuitert betreft deze wereld niet op het Koninkrijk Gods, maar verklaart de wereld min of meer autonoom wat de moraal, de principes van humaniteit betreft. De wereld heeft volgens hem de Bijbel immers niet nodig, maar weet op grond van de ervaring met de schepping zelf wel wat er maatschappelijk en politiek geweten moet worden. De algemene principes van humaniteit, die in Kuiterts opvatting een cruciale rol spelen, krijgen in de opvatting van Woldring hun interpretatie en nadere uitwerking in maatschappijbeschouwingen en politieke filosofieën en ideologieën. Voor een christen dient de werkelijkheid altijd betrokken te worden op het Koninkrijk Gods, dat wil Woldring ons duidelijk maken en deze opvatting is volgens mij bijbels in tegenstelling met die van Kuitert. Mensen, die denken, dat er een wil van God bestaat voor de maatschappelijke en politieke orde hangen volgens Kuitert een theologische constructie van theocratie (Godsregering) aan, die volgens hem uit de tijd is. Waar de kerk en het volk samenvallen kan een theocratie bestaan (in Israël destijds en nu in Iran, ayatollah Khomeini). Alleen in een theocratie kan volgens Kuitert de bergrede tot politiek ideaal worden verheven. Wij leven echter in een situatie, dat de kerk en volk niet samenvallen: vandaar de twee rijken dus. Woldring bestrijdt ook op dit punt Kuitert (blz. 50 e.v.). Hij schrijft, dat juist in de theocratie van het oud-testamentische Israël volk en gelovigen heel vaak niet samenvielen. Menig profeet was een 'roepende in de woestijn'. Met theocratie bedoelt Woldring: de Here regeert over de werkelijkheid. Zowel Calvijn als bv. Abraham Kuyper hebben de roeping van de christen benadrukt bezig te zijn „op alle terreinen van het leven”. Beide laatstgenoemde auteurs hebben benadrukt, dat niet alleen de ziel, noch alleen de kerk, maar ook het publieke leven de plaats is, waar het koninkschap van Christus tot erkenning moet worden gebracht. De aarde is immers 'des Heren'. Zij

wacht op de definitieve bevrijding van het kwaad. Kuitert zal hier opmerken: allemaal goed en wel, maar waaruit blijkt dat christenen het in de wereld beter doen dan niet-christenen; wat maken christenen van de erkenning van het koninkschap van Christus over het publieke leven. Allemaal mooie praatjes, maar het zet geen zoden aan de dijk. Inderdaad, gebaseerd op de ervaring, doet de wereld het vaak beter dan/dan wel op zijn minst evengoed als de kerk(mensen) wat de oplossing van maatschappelijke problemen betreft. Woldring heeft niettemin gelijk, dat het leven, ook het publieke leven, gericht dient te zijn op het Koninkrijk Gods, al is het volgens mij niet eenvoudig dit in de praktijk met name in het opzetten van structuren in de samenleving die een menslievende samenleving naar bijbelse normen in het leven roepen, te realiseren. Wanneer zijn die structuren bijbels verantwoord; dit blijft natuurlijk een kwestie van interpretatie. Schrijft de Bijbel voor, dat in een land aan sociale zekerheid één vierde van het nationaal inkomen (= nationale produktie) moet worden uitgegeven? God laat Zijn handelen niet opsplitsen in enerzijds dat van de Schepper en anderzijds in dat van de Verlosser, schrijft Woldring (blz. 53). Hij verwijt Kuitert neo-scholastiek denken, dat de speerpuntfunctie zowel in de theologie als in de verkondiging voor de politiek haar scherpte ontnemt. Woldring benadrukt de politieke speerpuntfunctie van kerk en theologie en concludeert daarom tot een politiek engagement van de kerken. Voor christenen is volgens hem meedoen in de politiek een geloofszaak, omdat zij vanuit hun geloof (Evangelie, vK) zich willen inzetten voor de naaste. **Politieke en maatschappelijke betrokkenheid noemt hij een moderne vorm van naastenliefde (blz. 55).** In het laatste hoofdstuk van zijn boekje, hfd. 4, komt Woldring met zijn eigen standpunt, ten aanzien waarvan ik de volgende opmerkingen zou willen maken. Maar eerst Woldrings argumentatie.

5. De politieke speerpuntfunctie van kerk en theologie

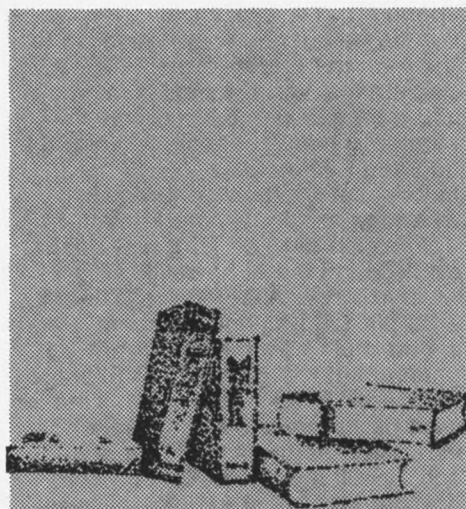
Kuitert erkent alleen een politiek spreken van de kerk in noodsitua-

ties, waarbij bv. door onderdrukking van de politieke opvattingen van (chr.) politieke partijen niemand meer politiek mag bedrijven, zoals in nazi-Duitsland en thans in bv. Polen. In dergelijke noodsituaties functioneren de politieke partijen niet dan wel zijn verboden door de bezetter of de overheid. Dan moet ook volgens Kuitert de kerk spreken en optreden als de stem van de stemmelozen.

De kerk is echter het evangelie toe-
vertrouwd, aldus Woldring, en
daarom moet zij wel (en dus niet
alleen in noodsituaties) politiek spre-
ken, hetzij in verkondiging, hetzij in
synode-uitspraken. Alleen, indien zij
politiek spreekt dan wel onder de
konditie, aldus Woldring, dat haar
volstrekt eigen inbreng moet blijken;
dat wil zeggen een geheel eigen
ofte wel typisch op de verkondiging
geënte argumentatie moet haar
politiek spreken authenticiteit (echt-
heid en geloofwaardigheid) geven
(blz. 59/60).

Het probleem is volgens hem niet
zozeer of en hoe concreet kerkelijke
uitspraken over de politiek behoren
te zijn, maar hoe 'diep' of hoe gear-
gumenteerd. De eenheid of eensge-
zindheid van of in de kerk mag hier-
bij niet het leidend beginsel zijn,
aldus Woldring, maar de evangelie-
verkondiging. Want echte evangelie-
verkondiging, ook voor het politieke
en maatschappelijke leven, mag niet
geënt zijn op het beginsel van 'kolen
en geiten' sparen. Dat is volgens
hem namelijk niet de eenheid waar-
voor Christus gebeden heeft. Er zijn
altijd wel kerkleden, die het niet met
een politieke uitspraak van de kerk
eens zijn. Dan moet dat volgens
Woldring worden doorgepraat en
gepraat worden waarom men het
niet met de uitspraak eens is. Tegen
dit standpunt is naar mijn mening
niets in te brengen althans wat de
princiële argumentatie betreft. Ik
vrees echter wel een enorme toe-
name van polarisatie en onverdraag-
zaamheid, indien Woldrings stand-
punt in de kerk in praktijk wordt
gebracht. Ik ben bang, dat hij de
mogelijkheden om politieke zaken in
de kerk uit te praten overschat. Zon-
der die zaken is echt (door)praten
met elkaar in de kerk al moeilijk
genoeg, dacht ik.

Boekbespreking

M. de Jonge, Voorburg

B. Kamphuis - 'Klare taal' (de duidelijkheid van de Schrift)

De Kamper dogmaticus, prof. J. Kamphuis, is met emeritaat en op-
gevolgd door zijn zoon, drs. B. Kamphuis. Deze aanvaardde op 22
januari 1988 zijn ambt - zoals ge-
bruikelijk is - met het uitspreken
van een rede. Die is nu in druk ver-
schenen bij 'De Vuurbaak' te Barne-
veld, als 'Kamper Bijdrage XXIX' (50
blz., f 14,90).

De ondertitel geeft het onderwerp
duidelijk aan. Het is actueel, want in
theologische kringen tornt men aan
die duidelijkheid en in veel kerke-
lijke kringen is dat niet beter. „Er is
reden hier te spreken van een
ziekte-symptoom van de huidige
theologie”(8). Veel vragen concen-
treren zich „rond de zgn. hermeneu-
tiek, de zaak van het verstaan en
vertolken van het evangelie in onze
tijd” en daarbij „is de helderheid, de
duidelijkheid van de boodschap in
het geding”(9/10).

De Bijbel is duidelijk, zo laat de
nieuwe hoogleraar ons in hoofdstuk
1 zien.

Maar - zo gaat hij in hoofdstuk 2
verder - is die duidelijkheid nu
absoluut of begrensd (tot wat wij
voor onze zaligheid nodig hebben te
weten)? In de loop der tijden is dit
gedurig in discussie geweest: indivi-
dualisme, piëtisme, spiritualisme
deden hun invloed gelden, om van
het rationalisme maar te zwijgen.
Het fundamentalistisch bijbelgebruik
doet het Woord-van-het-Verbond
soms geweld aan.

In hoofdstuk 3 raakt de spreker/
schrijver het punt aan dat de kerk en
de traditie de Schrift verklaren moe-
ten (RK-opvatting), resp. de
kerkelijk/theologische elite zich
opwerpt om dat te doen.

Toegekomen aan hoofdstuk 4 be-
handelt prof. Kamphuis een achttal
aspecten van de duidelijkheid der
Heilige Schrift:

1. Het is een wonder dat God onze
taal, mensentaal, spreekt.
2. Die mensentaal is in de schep-
ping gegeven, ze is dan ook
'zeer goed', hoewel daarna aan-
getast door de zonde.
3. De invloed van de historische
afstand tussen de tijd, waarin het
bijbelwoord voor het eerst is ge-
sproken of geschreven en onze
eigen tijd: maakt die niet dat er
altijd onduidelijkheid blijft?
4. De Schrift is duidelijk, want ze is
prediking van de Christus.
5. Ze is een eenheid, geen bundel
geschriften zonder meer.
6. De Schrift heeft volstrekt en als
enige gezag over leer en leven;
ze is de enige authentieke uitleg-
ster van zichzelf.
7. De Heilige Geest legt de Schrif-
ten uit: Hij is haar Auteur.
8. Ze vraagt onze arbeid in uitleg en
verkondiging.

Bij de behandeling van genoemde 8
punten komen vele afwijkende in-
zichten naar voren. De duidelijkheid
van de Heilige Schrift wordt immers
allerwegen bruut dan wel heel gods-
dienstig ontkend en ontkracht. Men-
sen willen in de Bijbel lezen wat hun
gelegen komt, wat in hun systeem
past en waarom zou je je onderwer-
pen aan wat eeuwen geleden als
bijbelboek is ontstaan en aan wat de
(kerkelijke) traditie in stand heeft
gehouden? Wij zullen zelf wel uitma-
ken wat we geloven en hoe dat ge-
loof zal functioneren. Het is niet
doenlijk in een beperkte bespreking
aan te wijzen op wat voor manier de
leugengeest het geloof in de Woor-
den Gods ondergraaft. Dit werkstuk
geeft aan - althans ik hoop dat dat
duidelijk is - van hoe groot belang
de belijdenis van de duidelijkheid
der Schrift is.

De studie besluit met de volgende
pericoop:

„De Schrift is het woord van God,
de Vader, onze Schepper. Hij komt
met zijn woord de schepping, zijn
eigen schepping, binnen (4.1) en het
is zijn goede schepping (4.2).
De Schrift is het woord van God, de
Zoon, onze Verlosser. Daarom is ze
het woord van het verbond dat door
zijn bloed van kracht is (4.3) en
overal spreekt ze van Hem (4.4): in
Hem ligt haar eenheid vast (4.5).
De Schrift is het woord van God, de
Heilige Geest, die ons heiligt.
Daarom mag zij zichzelf uitleggen
(4.6): ze ontleent haar gezag aan
haar Auteur. Ja Hij verklaart Zichzelf
in haar (4.7) en heiligt ons ook tot de
dienst van de uitleg van de Schrift
(4.8).”

Je zou wensen dat ons blad in de
komende tijd aandacht schenkt aan
de velerlei verleiding, die zich

rondom de duidelijkheid van de Schrift presenteert. Deze rede zou een aanzet daarvoor kunnen geven, zoals ze dat ongetwijfeld ook doet t.o.v. de colleges te Kampen (vrijge-maakte kerken).

Wat telkens weer opvalt is dat het bezig-zijn met de Schriften zo spoedig ontaardt in theologische 'beschouwingen'. Prof. Kamphuis geeft blijk oprecht en ernstig naar de Schriften te luisteren. En toch – hij zou m.i. méér aandacht hebben moeten schenken aan het verstaan van de Schriften in deze tijd. De HERE regeert Zijn wereld, leidt Zijn gemeente, doet dat door Zijn Woord. Velen hóren dat Woord, maar ze verstaan er niets van. Precies als toen de Here Jezus sprak: schouders ophalen of ook discussiëren door Schriftgeleerden, maar geen luisteren naar wat de HERE ons te doen geeft in/met Zijn Woord. In die zin is het besproken boekje incompleet, lijkt me. Toch weer overwegend theologisch, zij het dat er heel veel in te waarderen is.

H. Algra, Den Helder

'Bouwen aan je huwelijk'

Wanneer mensen dagelijks met elkaar optrekken kan hun relatie te 'vanzelfsprekend' worden. Men raakt op elkaar uitgekeken (sleur), er wordt niet meer open over allerlei zaken gesproken en reactiepatronen veranderen niet meer, waardoor er ook geen conflicten worden opgelost. De enige manier om hieraan te ontkomen is het voortdurend bouwen aan de relatie. De bekende hoogleraar Prof. dr. W.H. Velema heeft dan ook niet voor niets aan een recent verschenen boekje de titel 'Bouwen aan je huwelijk' meegegeven.

In 'Bouwen aan je huwelijk' wordt een groot aantal vragen aan de orde gesteld die betrekking hebben op allerlei facetten rond het huwelijk: seksualiteit, gezinsvorming, relaties met familie, geldbesteding, het oplossen van spanningen. Het boekje is in de eerste plaats bedoeld voor jongeren. Toch is het – juist vanwege de redenen die aan het begin van deze bespreking werden aangegeven – ook goed als echtparen die al een aantal jaren getrouwd zijn van de inhoud kennis nemen. Het boekje is systematisch opgebouwd. Ieder hoofdstuk begint met een probleemstelling (bv.: welke problemen over de besteding van het geld kunnen zich voordoen?). Daarna worden enkele schriftge-deelten genoemd die betrekking hebben op deze probleemstelling (wat zegt de bijbel over ons levens-onderhoud?). Vervolgens licht de auteur deze gegevens uit de bijbel toe en probeert ze toe te passen op situaties uit ons dagelijks leven (bv.: de uitgaven voor een hobby of ont-

spanning). De discussievragen geven de gelegenheid om nader in te gaan op het onderwerp (bv.: welk percentage van het gezinsinkomen zou men aan de kerk moeten/kunnen geven?). Tenslotte volgt dan nog een evaluatie.

In het boekje staan behartigens-waardige zaken. Zo merkt Prof. Velema op dat „de kerk niet de derde partij in het huwelijk mag worden....niet alleen de man moet erop uit. Laat hij ook regelmatig een avond thuis zijn, om zijn vrouw de gelegenheid te geven haar bijdrage te leveren in de gemeente”. Terecht wijst de auteur erop dat de agenda van beide partners een gemeen-schappelijke zaak is. Dit betekent ook dat men moet kunnen overleg-gen over de wijze waarop die agenda gevuld wordt.... Want soms is het zo druk dat men aan elkaar niet meer toekomt.

„Dat spreekt toch vanzelf!” zal de lezer misschien denken. Ja, maar juist omdat het zo vanzelfsprekend lijkt, wordt er vaak onvoldoende over gesproken. Daarom kan dit boekje goede diensten bewijzen. Belangrijk is dat Velema zowel de 'grote lijnen' (plaats van het huwelijk en van man en vrouw binnen het huwelijk) als allerlei praktische zaken aan de orde stelt. Men hoeft het niet in alles met de inhoud eens te zijn en er kunnen ook nog andere vragen toegevoegd worden. Waar het om gaat is dat 'Bouwen aan je huwelijk' een goede invalshoek vanuit bijbels perspectief biedt om met elkaar in gesprek te komen. Dat kan op de zgn. 'huwelijkschat-chese' (zoals Prof. Velema deze noemt) of in ander, kleiner verband. Als men maar met elkaar in gesprek is...

Prof. dr. W.H. Velema: *Bouwen aan je huwelijk*; Boekencentrum Den Haag, 1989; 55 pagina's, f 13,90.

J. Meulink, Enschede

Dr. W.G. de Vries 'De kerk, pijler of puinhoop'

Uitg. Woord en wereld. prijs f 13,95

In dit geschrift behandelt dr. De Vries enkele aspecten van het kerk-elijk vraagstuk. Hij bespreekt in dit verband wat Calvin over de kerk heeft gezegd. Hij gaat daarbij speciaal in op wat ir. J. van der Graaf, algemeen secretaris van de Gerefor-meerde Bond in de Ned. Nerv. Kerk, schreef over de kerkbeschouwing van Calvin. Als men zich, aldus v.d. Graaf, had gehouden aan Calvin dan zou de kerk zeker niet in een situatie van een al maar repete-rende breuk zijn terechtgekomen. Het is jammer, dat De Vries zo we-nig vindplaatsen noemt, wanneer hij zich op Calvin beroept. Het feit, dat deze in 1970 al eens in een serie artikelen in *De Reformatie* genoemd zijn, zal de lezer niet veel helpen. V.d. Graaf wijst er o.m. op, dat Cal-

vijn de kerk vergelijkt met een ak-ker, die met goed koren is bezaaid, maar door list van de vijand met onkruid is bezaaid. In de kerk is het koren soms onder het kaf verbor-gen.

De Vries wijst erop, dat Calvin hier niet over de leer, maar over het leven spreekt. Calvin verzette zich hier tegen de Wederdopers, die droomden van een reine kerk van louter heiligen.

De Vries heeft hier, dacht ik, het gelijk aan zijn zijde, al heeft hij er te weinig oog voor, dat er bij Calvin ook ten aanzien van de leer een zekere verdraagzaamheid is. Hij was zich bewust, dat ons kennen maar ten dele is. Zie ook zijn hou-ding tegenover de Lutherse wat betreft het Avondmaal.

De Vries legt sterk de nadruk op de tucht en tracht daarvoor ook Calvin aan zijn kant te krijgen. Calvin noemt als kenmerken van de kerk echter alleen de zuivere prediking van het Evangelie en de bediening van de sacramenten naar de instel-ling van Christus. De tucht noemt hij de zenuwen van de kerk. Wanneer er geen tucht is, aldus Calvin, gaat de kerk verworden. Tucht is volgens Calvin dus wel nodig, maar De Vries gaat te ver, als hij stelt, dat volgens Calvin de tucht ook een kenmerk is.

De Vries stelt, dat het Woord van God volledig buiten spel gezet wordt wat de officiële Hervormde Kerk betreft. Is dat niet wat te sterk uitgedrukt?

Nadat De Vries heeft laten zien, dat de Geref. Kerken steeds meer ont-manteld zijn, neemt hij de Evangeli-schen onder handen. In dat verband wordt ook de EO genoemd. Hij is dankbaar voor het feit dat de EO de schriftkritiek met alle macht be-strijdt, maar veel van deze bestrij-ders zijn of blijven hervormd of (syn.) gereformeerd. Zo dreigt de EO surrogaatkerk te worden, want ze functioneert als 'meer dan een omroep'. Nu slaat dat 'meer dan een omroep' niet op een streven om zo iets als een kerk te worden. Toe-gegeven moet echter worden, dat de EO hier wel voor moet oppassen. Van de Ned. Geref. Kerken deugt volgens dr. De Vries al heel weinig. Bij de Ned. gereformeerden is vol-gens hem zoveel verschil, dat men deze niet meer onder één noemer kan brengen. Deze kerken zijn vol-gens hem niet meer confessioneel betrouwbaar. Waarom keert De Vries zich toch zo fel tegen kerken waarmee hij vroeger één was? Ook hij weet toch wel, dat de vrijgem. geref. en de Ned. Geref. Kerken in veel opzichten dicht bij elkaar staan. Helaas zijn er veel vrijgemaakten (gelukkig niet allen) die elke gele-genheid te baat nemen om de Ned. Geref. Kerken aan te vallen. Zo werd in Afrika van de Doppekerk geëist, dat deze met de Ned. Gere-formeerden zou breken.

Op de Chr. Geref. Kerken wordt druk uitgeoefend om toch vooral de contacten met de Ned. Geref. Kerken te verbreken. Bij samensprekingen aarzelt men zelfs niet de besluiten van de synode van Amersfoort en afkeuring van de 'Open Brief' als een soort vierde formulier te hantieren.

Werkt men er op deze wijze niet aan mee, dat de kerk een puinhoop wordt?

Jammer, dat De Vries dat in zijn geschrift niet heeft overwogen.

M. de Jonge, Voorburg

J.D. Kraan - 'Bijbel en andersgelovigen'
Uitg. Kok, Kampen. 217 bladz.
f 34,50.

In het voorwoord van dit boek zegt de schrijver dat in de loop der jaren bijna 1/2 miljoen moslims, hindoes en boeddhisten naar ons land kwamen. Je ziet hen de moskee bezoeken, gespreksgroepen ontstaan, ook de schoolgaande jeugd ontmoet de buitenlandse kinderen. Meer dan 40.000 van hen bezoeken een lagere school, die zich als 'christelijk' aandient. Dat dit problemen met zich brengt voor besturen en leerkrachten is zonder meer duidelijk. Echter ook voor de ouders en de schoolgaande kinderen.

De taak, aan drs. Kraan opgedragen, is het christelijk onderwijs toe te rusten voor de ontmoeting met moslimkinderen. Hij verantwoordt zich over die taakvervulling in dit boek.

Voorop staat, zegt hij, de vraag „welke basis de Bijbel voor die ontmoeting verschaffen kan” (10) en even verder „het doel van dit boek is christenen, die nu andersgelovigen ontmoeten, een bijbelse basis voor die ontmoeting te geven”(11). Dat klinkt vertrouwd. Je bent geneigd in je argeloosheid de schrijver op zijn weg te volgen; hij gaat breed op de problematiek in, verdeelt zijn stof over drie delen: „teksten”, „theologie – het koninkrijk van God” en „toerusting”.

Maar dan. We ontmoeten reeds in deel I (teksten) vreemde leringen, zodat we ons al ras afvragen: waar wil de schrijver toch heen? Een enkele duiding van de richting waarin hij zich beweegt.

„Het woord 'andersgelovigen' wordt gebruikt om de term 'niet-christenen' te vermijden. (...) Het woord 'anders-denken' wordt gebruikt voor hen die zichzelf niet als gelovigen beschouwen. Voor het gevoel

van de schrijver drukken beide woorden geen enkel waardeoordeel uit”(179).

Op een andere plaats: „Tot de tweede helft van de 20e eeuw heeft de universele kerk – enkele uitzonderingen daargelaten – andersgelovigen en andersdenkenden oproepen tot bekering en getracht hen christen te maken. Buiten de kerk is er geen heil, zo werd de laatste twintig eeuwen gesteld. Die stelling staat nu openlijk ter discussie en velen vragen zich af of men joden en moslims wel op mag roepen tot 'bekerling'. Zijn zij geen dienaars van dezelfde God? (20).

En om uit de veelheid van beweringen nog iets te nemen: bij de uitspraak van de Here Jezus 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven' (Joh. 14:6) citeert de schrijver een zekere dr. Knitter, een engelsman, die daarvan zegt „misschien blijkt Jezus aan het einde van de tijden toch exclusief en normatief te zijn, maar zo'n hypotheek kunnen we momenteel niet leggen op het gesprek met anders-gelovigen” (143). Deze boude uitspraak komt zelfs niet eens ter discussie; wel staat op diezelfde bladzijde „Juist vanuit de zekerheid van het geloof in Hem (de Here Jezus) kan men open staan voor het feit dat God zich niet alleen in Hem, maar ook in anderen geopenbaard heeft. Er kunnen andere redders en incarnaties zijn die Gods genade zichtbaar maken”.

Te waarderen is dat in het novembernummer van 'Bijbel en Wetenschap' (jg.1988) – het blad van de Evangelische Hogeschool – een artikel van mw. drs. M. Dieperink over dit boek is opgenomen; ik verwijs daar graag naar, omdat het met meer deskundigheid is geschreven en ook dieper op de achtergronden ingaat. Zij concludeert dat het boek geen leidraad kan zijn voor het christelijk onderwijs. Toen drs. Kraan zich over die beoordeling van zijn werk beklagde, is een gesprek tussen de redacteur van B & W en hemzelf gevolgd. Uit het verslag dat daarvan in het februarinummer volgde (jg. '89) blijkt duidelijk hoe de zaken liggen. Mw. Dieperink heeft terecht de diepere achtergronden van het werk blootgelegd.

De Unie 'School en Evangelie' – opdrachtgever van drs. Kraan? – sprak zich uit over de situatie op de christelijke scholen, waar ook moslimkinderen onderwijs volgen. Zij heeft een verklaring opgesteld, die in het nu verschenen boek is opgenomen. (blz. 169 e.v.). Daarin komt tot uitdrukking de moeilijke positie, waarin de scholen zich kunnen bevinden, als het christelijk karakter daarvan gehandhaafd moet worden. Opzet en verwoording van

die verklaring zijn wel wat wollig, je kunt er verschillende kanten mee uit.

Het lijkt me dat ouders, die voor hun kinderen echt christelijk onderwijs wensen (moeten wensen), bijzonder attent moeten zijn op wat er op de scholen gebeurt. Zonder dat ze zich dat bewust zijn, kunnen invloeden als hierboven getekend, doorwerken. En vroeg of laat overheerst datgene wat iedereen dan 'godsdienstig' noemt, maar wat met het dienen van de enige God, onze HERE, geen relatie heeft, maar in wezen heidens is.

En dan hebben we het nog alleen maar over 'godsdienstonderwijs' gehad. Het christelijk onderwijs is méér, het wil basis zijn voor álle vakken.

De situatie op de vervolgscholen (VWO/HBO e.d.) zal zich geleidelijk aan dienovereenkomstig ontwikkelen. Laten we als ouders ons daarbij sterk betrokken weten.

Drs. M. Dieperink en Jaap Schotanus,
Het conciliair proces in het teken van New Age.
60 blz., f 5,90; ISBN.
90.6451.036.9;
Uitg. Het Zoeklicht, Postbus 99,
3940 AB Doorn.

B.J. van der Walt,
Antheunis Janse van Biggekerke (1890-1960);
Môrester van 'n twintigste-eeuse reformatie.
40 blz., R 5.00. ISBN.
Uitg. Potchefstroomse Universiteit,
Potchefstroom, S.A.

Dr. W. Verboom,
Leren kennen;
Een visie op catechese vanuit het Verbond.
125 blz., f 19,90; ISBN.
90.242.4816.7;
Uitg. J.H. Kok, Kampen.

**W.A.E. Blijdorp en
B. van Bruggen,
Door het Woord;**
bijbellessen voor het voortgezet
onderwijs, deel 3.
76 blz., f 22,90;
ISBN 90.6015.705.2;
Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

**Ds. C. den Boer,
Op verkenning in het Nieuwe Tes-
tament (tweede druk).**
239 blz., f 32,50;
ISBN 90.70057.84.0;
Uitg. Ton Bolland/De Vuurbaak,
Barneveld.

**A.A. Korevaar,
Gods vaderlijke zorg voor onze
kinderen;**
Een verzameling artikelen m.b.t. de
christelijke opvoeding.
95 blz., f 15,75;
ISBN 90.6140.180.1;
Uitg. J.H. Kok, Kampen.

**Dr. C. Graafland,
Kinderen van een moeder;**
Calvijn's visie op de kerk volgens zijn
Instituut.
131 blz., f 21,50;
ISBN 90.242.4680.6;
Uitg. J.H. Kok, Kampen.

**Ds. Ype Schaaf,
Kijken in de spiegel;**
negen verhalen over de mens.
99 blz. f 14,90;
ISBN 90.242.4479.x;
Uitg. J.H. Kok, Kampen.

**Ds. J.H. Velema,
Veelvuldig vragen naar de weg.**
Deel 3.
143 blz., f 19,90;
ISBN 90 242 4410 2;
Uitg. J.H. Kok, Kampen

**Ds. A.W. van der Plas,
Ziet, wij leven.**
Kerkelijk leven in Oost-Europa.
Reformatie reeks, deel 26
125 blz., f 19,75;
ISBN 90 242 4406 4;
Uitg. J.H. Kok, Kampen.

**Het is altijd geweest, het Woord.
Het Johannes-evangelie.
Nederlandse vertaling van dr.
Marie H. van der Zeyde.**
88 blz., f 17,50;
ISBN 90 242 4897 3;
Uitg. J.H. Kok, Kampen

**Co 't Hart,
Op de vleugels van de dageraad.**
(gedichten)
48 blz., f 9,95;
ISBN 90 242 4555 9;
Uitg. J.H. Kok, Kampen.

**Drs. P.J. van Kampen,
De Cirkel en het Kruis;**
New-Age-denken en het christelijk
geloof.
158 blz., f 24,50;
ISBN 90 242 4297 5;
Uitg. J.H. Kok, Kampen.

**Prof. dr. K. Deddens,
Een voortreffelijke taak;**
profiel schets van de pastor.
Pastoraal Perspectief.
90 blz., f 10,90;
ISBN 90 6047 918 1;
Uitg. Oosterbaan en Le Cointre,
Goes.

**Drs. P.A. Heij,
Psychisch, dat is ook wat!**
Omgaan met psychiatrie.
Pastoraal Perspectief.
136 blz., f 14,90;
ISBN 90 6047 916 5;
Uitg. Oosterbaan en Le Cointre,
Goes.

**Dr. A.N. Hendriks,
Eerstelingen onder zijn schepse-
len.**
Meditatieve Schrifstudies over de
Brief van Jakobus.
87 blz., f 16,-;
ISBN 90 6651 101 x;
Uitg. Van den Berg, Kampen.

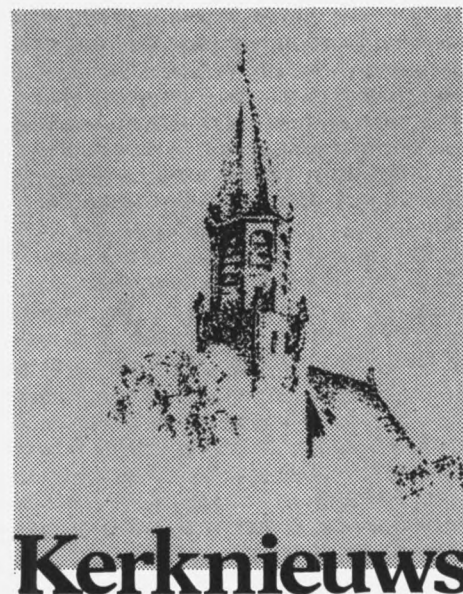
**Dr. S. Fowler,
The church and the renewal of
society**
108 blz. R 8.00;
ISBN 0 86990 973 8;
Uitg. Potchefstroomse Universiteit
vir christelike hoër onderwys.

**Dr. S. Fowler,
The state in the light of the Scrip-
tures.**
52 blz., ?;
ISBN 0 86990 981 9;
Uitg. Potchefstroomse Universiteit
vir christelike hoër onderwys.

**B.J. van der Walt,
On being human and being a
christian in Africa;**
Communalism, Socialism and Com-
munism in a struggle for an African
anthropology.
64 blz., R 6,-;
ISBN 0 86990 967 3;
Uitg. Potchefstroomse Universiteit
vir christelike hoër onderwys.

**J. Vos,
Dogmatiek in kort bestek.**
104 blz., f 19,50
ISBN 90 239 1728 6;
Uitg. Boekencentrum, 's-Graven-
hage.

**Drs. R. van Laar,
'Door de wereld gaat een Woord';**
Bijbelstudies over Handelingen der
Apostelen.
80 blz., f 16,90;
ISBN 90 239 0888 0;
Uitg. Boekencentrum, 's-Graven-
hage.

Ned. Geref. Kerk van Zoetermeer
Ds. J.J. Arnold zal zondag 25 juni in
de morgendienst worden bevestigd
door ds. J.D. Janse te Ede.
Intrededienst om 15.30 uur. Beide
diensten worden gehouden in de
aula van de Scholengemeenschap
Willem van Oranje, Clauslaan 4.

Ned. Geref. Kerk van Sliedrecht
De kerkeraad heeft een beroep
uitgebracht op ds. K. Muller, predi-
kant van de gemeente te Heeren-
veen.

Ned. Geref. Kerk van Zoetermeer
Het postadres van de kerk is: Post-
bus 7177, 2701 AD Zoetermeer.
Het scribaat berust bij: A. van de
Boomgaard, Geel-Groenlaan 18,
2718 EA. Tel. 079-610281.
Met ingang van zondag 2 juli wor-
den de kerkdiensten in Zoetermeer
weer gehouden in het Kruispunt,
Osyalaan 2. De aanvangstijden blij-
ven 9.45 uur en 16.45 uur.

Het adres van ds. J.J. Arnold wordt
met ingang van 3 juli (onvoorziene
omstandigheden voorbehouden)
Witgeellaan 126, 2718 CK Zoeter-
meer. Tel.: 079-612480.

Vacantiediensten in het Nederlands
In de periode 9 juli tot 20 augustus
zullen in Anduze (Cevennes) kerk-
diensten in de Nederlandse taal
worden gehouden in het kerkge-
bouw Temple de l'Eglise Réformée
Evangélique, in het centrum van het
stadje.
Aanvang dienst 19.00 uur.
Voor de diensten op 9 juli en 20
augustus heeft nog geen ned. geref.
predikant zich aangemeld.
Aanmelding kan geschieden door
tussenkoms van ds. Zwarteveen te
Kampen bij de ned. hervormd pre-
dikant te Kampen, ds. van Wier.
In de diensten moet een eigen litur-
gie worden meegenomen (ca. 100

ex). Vragen naar een organist onder de kerkgangers.
Anders 'a-capella'.

Nederlands Gereformeerde Kerk Barendrecht

Adreswijziging: Het adres van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Barendrecht is thans: Jac. Bennis, scriba

Frambozentuin 11
3078 TE Rotterdam
Telefoon: 010-4825841.

Het adres van de Diaconie van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Barendrecht is thans: Andr. van Die Talmaweg 78

2992 AJ Barendrecht
Telefoon: 01806-13795

Vriendelijk verzoek hiervan goede nota te nemen.

Studeren of werken in Leiden?

Als je voor het eerst in Leiden of Oegstgeest op kamer gaat wonen, wil de Nederlands Gereformeerde Kerk van Oegstgeest graag contact met je opnemen. Ook als je niet van plan bent de weekenden in Leiden door te brengen, is het fijn te weten dat er gemeenteleden zijn, die ook door de week belangstelling voor je hebben en het onderling contact tussen en met jongeren van de Gemeente willen bevorderen.

Een vereiste is dan natuurlijk wel, dat we je adres in Leiden kennen. Graag opgave daarvan aan fam. J.J. Vonk, Frans Halslaan 6, 2324 EH Oegstgeest.

Ook van scriba's van andere kerken zullen we graag een berichtje krijgen als er jongeren in Leiden gaan werken of studeren. Inmiddels is de Gemeente van Oegstgeest druk aan het zoeken naar een huis, dat behalve een jeugdhonk ook kamers bevat, waar een beperkt aantal jongeren van onze kerken een jaar kunnen wonen. We hebben een pand op het oog, dat daarvoor geschikt kan worden gemaakt. Maar... de financiering is nog niet rond. Wie kan ons helpen om de laatste risico's van een aankoop aanvaardbaar te maken? Graag ontvangt de penningmeester van de daarvoor opgerichte Stichting, de heer H.A. Verkaik, Kon. Wilhelminalaan 18, 2252 GN Voorschoten, een gift of lening, of een toezegging daarvoor. De Stichting Evangelisch Jongerenhuis Leiden e.o. heeft een rekening onder nr. 36.61.36.089 bij de RABO te Voorschoten (postgironr. van de bank: 238929).

Hoe dan ook: tot ziens!

De werkgroep Jongerenhuis

Uit het Kort persverslag van de regiovergadering van de Ned. Geref. Kerken binnen het ressort Arnhem d.d. 25 mei 1989 citeren wij het volgende.

In een kort openingswoord worden de komst van ds. J. Winter naar de kerken van Aalten/Winterswijk en Neede en het ontvangen van een beroep van ds. K.B. Holwerda voor

de kerk van Den Haag en het bedanken gememoreerd. Het binnen de regio Arnhem blijven van ds. Holwerda geeft reden tot blijdschap en dankbaarheid.

Op zijn verzoek wordt br. G. Vrooland te Apeldoorn in de gelegenheid gesteld het toelatingsonderzoek af te leggen op de eerst volgende regiovergadering.

De kerk van Wageningen heeft in een bijlage bij de oproep tot de vergadering mededeling gedaan dat de kerk van Wageningen drs. P.J. van Kampen te Eck en Wiel per medio september 1989 op deeltijdbasis (40 % van de werkweek) aan zich wil verbinden als bezoldigd pastoraal medewerker voor een periode van een jaar.

Na een mondelinge toelichting en gesprek is de vergadering van mening de kerk van Wageningen en broeder van Kampen te moeten feliciteren en Gods zegen toe te wensen, wat door de praeses wordt verwoord.

Ds. J.D. Houtman wordt door de regio benoemd tot afgevaardigde naar de Raad van Toezicht en Advies van de Theologische Studiebegeleiding.

Theologische Hogeschool te Apeldoorn

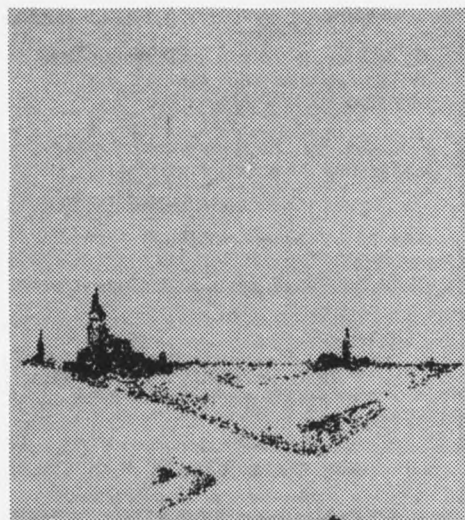
Op 17 mei slaagde de heer J.M. de Groot voor het doctoraal examen. Zijn hoofdvak was ethiek. De titel van de scriptie voor dit vak was: Een christelijke visie op ethiek van het ondernemen.

Ned. Geref. Kerk van Wageningen.

De kerkeraad heeft een beroep uitgebracht op drs. P.J. van Kampen te Eck en Wiel, om zich per medio september a.s. in deeltijd aan de gemeente te verbinden als bezoldigd pastoraal medewerker. Br. Van Kampen heeft dit beroep aangenomen. De verbintenis geldt voorshands voor één jaar.

Ned. Geref. Kerk van Wageningen

In verband met vacantie wordt in de 4 zondagen van 23 juli tot en met 13 augustus slechts één dienst gehouden en wel 's avonds om 7.00 uur in de Immanuëlkapel, Markt 25 te Wageningen.

Uit breder kring

Ned. Protestantse kerkdiensten in Zwitserland en Italië

In het nummer van 14 april jl. (nr.8) moet voor de kerkdiensten in Locarno in Zwitserland een wijziging worden opgenomen.

De avonddienst is n.l. verplaatst van 17.00 uur naar 19.30 uur en wordt gehouden van de 1e zondag in juli (2 juli) tot de 3e zondag in augustus (20/8).

Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte

De Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte heeft voor (aanstaande) studenten een brochure uitgegeven. Deze brochure gaat over de kolleges reformatorische filosofie, die aan zeven universiteiten gegeven worden. Iedereen die geïnteresseerd is in de verhouding tussen geloof en christelijke religie, kan deze kolleges zonder kosten volgen. De brochure is gratis verkrijgbaar bij het Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Antwoordnummer 4009, 3500 VB Utrecht (tel. 030-342030).

Naast de kolleges komen ook andere activiteiten van de stichting aan de orde zoals konferenties, kursussen, uitgaven e.a. Er wordt college gegeven aan de universiteiten in Delft, Eindhoven, Groningen, Leiden, Rotterdam, Utrecht en Wageningen. De docenten zijn Prof. E. Schuurman, Prof. H.G. Geertsema, Prof. S. Griffioen en Prof. B. Kee. Onderwerpen van konferenties die in de brochure van de Stichting voor Reformatorische Wijsbegeerte genoemd worden zijn: De uitdaging van New Age..., De Bijbel is duidelijk. Maar hoe?, Postmodernisme, Uit de kerk... toch religieus?, Idealen achter opvoeden, Bedreigd door recht?, De andere kwaliteit van het ondernemen, God en onze cultuur, Geloof je nog in de gezondheidszorg?

*Wij zijn als gras, fris in het ochtendgloren,
des avonds dor en alle glans verloren.
Uit psalm 90:1 (N.B.)*

Plotseling nam de Here uit onze familiekring weg, op 43-jarige leeftijd, mijn lieve zoon, onze broer, schoonzoon, zwager en oom

JOHANNES DE BOER

geliefde echtgenoot van Ria Doorten.

We bidden Ria en de kinderen Gods vertroostende nabijheid toe.

10 juni 1989

7326 GS Apeldoorn
Klingmakersdonk 551

Namens de families,
H. de Boer-
VlaanderenOldenzeel

8264 BP Kampen
Burg. Oldenhoflaan 43

B. Doorten
A.F. Doorten-v.d. Wetering

God nam tot zich onze broeder

HANS DE BOER

op de leeftijd van 43 jaar.

Wij gedenken dankbaar wat onze God in hem aan ons gaf. Hij was als broeder in Christus bij ons. Hij heeft ons met zijn gaven van wijsheid en trouw op bescheiden wijze mogen dienen, vooral als organist, diaken, ouderling en scriba.

Zijn overlijden is een groot gemis voor onze gemeente. Maar ons meeleven gaat in de eerste plaats uit naar Ria en de kinderen. Wij bidden God om kracht en troost in hun verdriet.

Almere, 10 juni 1989

De gezamenlijke kerkeraad
van de Ned. Ger. en
Chr. Ger. Kerk Almere.

Het bericht van het overlijden van onze oud-voorzitter

IR. K. WESTER

heeft ons diep getroffen.

Door ziekte is in 1984 een abrupt einde gekomen aan zijn voorzitterschap. Sindsdien hebben wij zijn inzet en deskundigheid, waarbij hij steeds getuigde van zijn geloof in zijn Heer en Heiland, telkens weer als een reëel gemis ervaren.

Het bestuur van de
Gereformeerde Stichting
verzorgingshuis
'de Beukenhof'

Velp, 17 juni 1989

Project Serve

**Diakonale werkvakanties
voor jongeren**

Werken in en aan huizen voor gehandicapten in Hongarije.

Periode 17.7-2.8: 3 plaatsen vrij
Periode 31.7-16.8: 1 plaats vrij

Bel 03438-17266
Schrijft: PB 274, 3970 AG Driebergen

Opbouw

Gezocht

Mensen die
mee willen denken.

Signalement

Gereformeerd:

arm, rijk,

oud, jong.

Interesse in

kerk,

maatschappij

en cultuur.

Geen behoefte

aan bevestiging

van eigen mening.

Aangeboden

OPBOUW,

abonnement:

elke twee weken

thuisbezorgd.

Artikelen over een groot

aantal onderwerpen

in een leesbare verpakking,

voor f 55,- per jaar.

Beloning

Meer mensen die

met u meedenken.

Bel nu

02154-23546